

Türkiye'nin Renkleri: Bir Kültür Atlası

Altajisztikai Tankönyvtár 7.

A sorozatot szerkeszti:

Róna-Tas András

Papp Sándor

SZTE Altajisztikai Tanszék

Barış Yılmaz – Murat Işık

Türkiye'nin Renkleri: Bir Kültür Atlası

Szeged 2025

© SZTE, Altajisztikai Tanszék

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by other means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission in writing of the author or the publisher.

Printed by: Innovariant Nyomdaipari Kft. 6750 Algyő, Ipartelep 4. Hungary

ISBN: 978-963-688-041-5

ISSN: 2062-9036

İçindekiler

Türk Edebiyatı	1
Gelenek ve Görenekler	9
Giyim Kuşam Kültürü.....	19
Halk İnanışları	27
İstanbul.....	35
Dinsel İnanışlar ve İnanç Grupları	43
Etnik Yapı	49
Tarihteki Ünlü Türkler	55
Türkiye'deki Bayramlar	63
Türkiye'nin Coğrafi Özellikleri	67
Türkiye'de Çocuk Oyunları	71
Türk Eğitim Sistemi	77
Türk Mutfağı.....	81
Türkiye'de Müzik.....	87
Türkiye'de Turizm	93
Türkiye Cumhuriyeti'nin Deprem Tarihi	99

Önsöz

'Türkiye'nin Renkleri: Bir Kültür Atlası' adındaki bu kitap, başta Macaristan'da bulunan Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümü öğrencileri olmak üzere tüm dünyada Türkoloji okuyan yabancı öğrenciler için hazırlanmıştır. Kitabın amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin bilhassa yakın döneminde yaşanan tarihi, siyasi gelişmelerle birlikte barındırdığı birçok kültürel değer hakkında kısa ve öz metinler sunmaktır. Bu metinlerle öğrencilerin hem Türkiye Cumhuriyeti'ni daha yakından tanınması hem de ileri seviyedeki dilbilgisel yapılarla karşılaşp bu anlamda yeni kazanımlar elde etmesi amaçlanmıştır.

Barış Yılmaz & Murat Işık
Szeged, Macaristan
10.05.2024

Türk Edebiyatı

Türk edebiyatı denildiğinde edebiyat tarihçileri genellikle üç ana dönemden bahsederler:

- a) İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı (?-XI. yüzyıl)
- b) İslamiyet Etkisi Altında Gelişen Türk Edebiyatı (XI.-XIX. yüzyıl)
- c) Modern Türk Edebiyatı (IX. yüzyıl-günümüz)

İslamiyet öncesi Türk edebiyatı, Türkî milletlerin ortak mirası olarak kabul edilecek, İç Asya ve Sibirya'da meydana gelmiş sözlü ve yazılı edebiyat varlıklarını kapsamaktadır. Sözlü edebiyatı da kapsadığı için bu dönemin başlangıcı için kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Sözlü edebiyat, eski Türklerin göçebe ve savaşçı özellikleri göz önüne alındığında, Türk kültürünün uzun dönem önemli bir parçası olmuştur. Özellikle yağ ve toy denilen ziyafetlerde kam ya da bakış denilen ozanlar tarafından okunulan basit şiirler bu edebiyatın merkezinde yer alır. Bunlara ek olarak türeyiş, göç, kahramanlık gibi konulara sahip destanları, Türkî halkların doğaüstü deneyimlerini yansıtan efsaneleri ve bununla birlikte örflerini ve geleneklerini dile döken atasözlerini saymak mümkündür. Bu dönemde vücuda gelen sav, sagu, koşuk gibi manzumelerin genel özelliği kopuz denilen üç telli ve perdesiz çalgı eşliğinde söylenmeleridir. Bunun yanında bu şiirlerde "dörtlük" denilen nazım birimi kullanılmış ve hece ölçüsü gözetilmiştir. Bu özellikler, Türklerin İslamiyet'e geçişinden sonra küçük Asya'da gelişen Türk halk edebiyatında da olduğu gibi korunmuş; yalnızca kopuzun yerini bu sefer dört telli bağlama almıştır. Bu dönemin en gelişmiş türü olan destanlar arasında söz edilmesi gerekenler Alp Er Tunga Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Ergenekon Destanı ve Göç Destanı'dır.

İslamiyet öncesi dönemin yazılı edebiyat ürünlerinin ilk örnekleri ise yazıtlar, tabletler ve benzeri formlarda taşa, kile işlenmiş metinler olarak karşımıza çıkar. Bunlar arasında bilinen en eskisi 8. yüzyılda dikilen Orhon Yazıtları'dır. Köktürk hakanı Bilge Kağan, onun kardeşi Kül Tigin ve dönemin veziri Tonyukuk adına dikilen yazıtlar, 1889'da bugünkü Moğolistan'da yer alan Orhun Vadisi'nde bulunmuştur. Bu dönemde oluşan edebî ürünlerin dili Köktürkçedir ve Uygurcadır. 8. yüzyılda Budizm ve Maniheizm dinlerini benimseyen Uygurların bu dönemde oluşturduğu metinler, çoğunlukla Sanskritçe, Tibetçe, Çince veya Soğdçadan çevrilmiş dinî metinlerdir. Doğu Türkistan'da yer alan Turfan bölgesinde yapılan kazılarda dinî ve ahlaki konularda yazılmış pek çok metin bulunmuştur (Mengi 2005, 5-9).

İslamiyet öncesi dönemde ardından "İslamiyet'e geçiş evresi" denilen bir ara dönem gelmektedir. Bu dönemde Türkî halkların tarihi açısından çok önemli dört eser yazılmıştır: Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig'i* (1069), Kaşgarlı Mahmud'un *Divan-ı Lügati't-Türk'ü* (1074), Edip Ahmet Yükneki'nin *Atabetü'l-hakayık'ı* (XII. yy) ve Hoca Ahmed Yesevi'nin *Divan-ı Hikmet'i* (XII. yy). Bu eserler Karahanlı Hakanlığı döneminde, Türkistan ve çevresinde yazılmış olup Hakaniye lehçesi özellikleri taşımaktadırlar. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra vücuda gelen ilk eserler oldukları için içlerinde hâlâ eski Türk inanışlarının izlerini de barındırmaları açısından kayda değerdir (Mengi 2005, 21-33).

İslamiyet öncesi Türk edebiyatı denildiğinde ise üç ayrı kuldarda gelişmiş edebiyat türünden bahsetmek mümkündür: a) Divan Edebiyatı (klasik Türk edebiyatı), b) Halk edebiyatı, c) Tasavvuf edebiyatı. Tasavvuf edebiyatının kullandığı nazım birimleri ve içeriği açısından zaman zaman divan edebiyatıyla zaman zaman da halk edebiyatıyla kesiştiği görülmektedir. Divan edebiyatı, yüksek zümre veya saray edebiyatı da denilen, Osmanlı Devleti döneminde Türk şairlerin Fars ve Arap şairlere öykünerek oluşturduğu edebiyat türüdür. Divan, bu şairlerin eserlerini derlediği kitaplara verilen isimdir. Divan edebiyatının en bilinen türleri gazel, kaside ve mesnevi olup bunların nazım birimi beyit, yani ikiliktir. Bunların

dışında, Türklerin icat ettiği şarkı ve tuyuğ gibi türler de vardır. Divan edebiyatının ölçüsü, Arapların bulduğu ve seslerin uzunluk ve kısalıklarına bağlı belli başlı kalıplar ile oluşturulan “aruz”dur. Türkçenin yapısı bu ölçüyü kullanmaya uygun olmadığı için şairler Arapçadan ve Farsçadan pek çok sözcük ve gramatik yapı alarak Türkçenin söz varlığını değiştirmişlerdir. Divan edebiyatının konuları arasında çoğunlukla aşk, hayattan tat alma ve dinî konular vardır. En bilinen Türk divan şairleri Baki, Fuzuli ve Nedim’dir.

İslami dönemde gelişen halk edebiyatında ise Türkçe, bugün dahi okunduğunda anlaşılacak kadar duru kalmıştır. Bu edebiyat da yine İslami dönem öncesinde olduğu gibi söze dayalı ise de Köroğlu, Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi halk ozanlarının şiirleri daha sonraları kayda alınmıştır. Halk edebiyatının manzum türleri arasında koşma, türkü, mâni, ninni, varsağı, semai, ağıt, vb. sayılabilir. Anlatıma dayalı halk edebiyatı türleri ise masallar, efsaneler, halk hikâyeleri, fıkralar, bilmeceler ve atasözleridir. Bunun dışında Türk halk tiyatrosunu da halk edebiyatı içinde değerlendirmek gerekir. Karagöz, meddah ve gölge oyunu, Türk halk tiyatrosunun türleridir (Güzel ve Torun 2003, 145-46).

1: Karagöz ve Hacivat (kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Karagoz_figures.jpg)

İslami dönemin üçüncü kategorisi ise dinî-tasavvufî edebiyattır. Tekke edebiyatı da denen bu edebiyat, Türklerin Ahmet Yesevi'den itibaren İslam'ı yorumlama biçimi olan Türk mistisizminin yansımalarını gördüğümüz şiirlerden ibarettir. Tasavvuf şiirinin türleri hikmet, ilahi, methiye, nutuk, devriye, mersiye ve şathiye olarak sıralanabilir. Bu edebiyatta genel olarak varlık ve varlığın dünyevî zevklerden arındırılıp fenafillah mertebesine ulaşarak Allah ile bir olması (vahdet-i vücud) konu edinilir. En bilinen tasavvuf şairleri arasında Yunus Emre, Mevlana Celaleddin-i Rumi ve Pir Sultan Abdal'ı saymak mümkündür.

Türk edebiyatının son evresi ise modern veya yeni Türk edebiyatı ile adlandırılan ve Tanzimat Dönemi'nden başlayarak günümüze kadar devam eden süreçtir. Bu devrin edebiyatı da kendi içinde alt dönemlere ayrılır: a) Tanzimat Devri (1860-1896), b) Servet-i Fünun Devri (1896-1901), c) Fecr-i Ati Devri (1909-1912), d) Milli Edebiyat Devri (1911-1923), e) Cumhuriyet Devri (1923-1950), f) 1950 sonrası devir. Tabii ki, 1950'den sonrası için de farklı sınıflandırmalardan bahsedilebilir, ancak bunlar konusunda henüz bir uzlaşmaya varılamamıştır.

Modern Türk edebiyatı 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın açtığı Tanzimat dönemi ile başlatılır. Bu dönemde Türk edebiyatına ilk defa Batı edebiyatında kullanılan türler alınmıştır. Bunlar arasında nesirde roman, öykü, drama, eleştiri ve gazete varken nazımda sone ve terza-rima gibi türler bulunur. Bu dönemde Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Recaizade Mahmud Ekrem, Ahmed Midhat Efendi gibi sanatçılar sadece yeni türlerde eserler vermemiş, eserlerinde modernitenin yarattığı kavramlar olan adalet, özgürlük, eşitlik gibi kavramlara da sıklıkla vurgu yapmıştır. Tanzimat döneminde yazılan Batılı tarzda eserlerde teknik açıdan kusurlar bulunmakla birlikte bu türlerin Türk edebiyatında ilk defa denendiğini de göz ardı etmemek gerekir. Modernleşme veya modernleşmeden anlaşılan şey olan Batılılaşma bu dönemin siyaset ve sosyal hayatında en önemli konuyken, bunun edebiyattaki yansıması ise "yanlış batılılaşma" ve bunun eleştirisi şeklinde olmuştur.

Tanzimat devrini takip eden Servet-i Fünun devri kısa sürse de edebiyat tarihine etkisi yadsınamaz şekilde büyük olmuştur. *Servet-i Fünun* denilen bir edebiyat dergisinin etrafında toplanan sanatçı ve aydınların oluşturduğu bu gruba “Edebiyat-i Cedide” yani yeni edebiyat da denilmektedir. Bunlar arasında en önemlileri olarak Tevfik Fikret, Cenab Şahabeddin, Halid Ziya ve Mehmed Rauf sayılabilir. Bu dönemde gerek şiirde gerek düzyazıda verilen eserlerin artık teknik açıdan oldukça gelişmiş olduğunu ve Batı tarzı edebiyatın Türk edebiyatında yeterince kanıksanmış olduğunu görürüz. Bu dönemin en ciddi tartışması ise “sanat sanat için midir, yoksa toplum için midir?” ikiliği olmuştur. Servet-i Fünun şairlerinin çoğu sanatın sadece sanat yapma yararına olduğunu, toplumu geliştirmek gibi bir vazifesi olmadığını savunmuşlardır. Bu açıdan eserlerinde Fransız edebiyatında geçerli olan sembolizm akımının etkileri bolca görülmektedir.

1908’de ilan edilen II. Meşrutiyet ile birlikte nisbeten serbestleşen fikir dünyasında kurulan edebiyat topluluğu Fecr-i Ati olarak adlandırılır. Bu grubun en bilinen şairi Ahmed Haşim iken, onun yanında Ali Canib (Yöntem), Yakub Kadri (Karaosmanoğlu), Mehmed Fuad (Köprülü), Refik Halid (Karay) gibi önemli yazarları da zikretmek gerekir. Bir ortak bildiri yayınlarak kendilerini dünyaya tanıtan topluluğun en önemli iddiası, edebiyatın boş vakit geçirme aracı değil, ciddi bir iş olduğunu vurgulamaktı. Edebiyatın sosyal hayatı ve dili dönüştürücü etkisini vurgulayan grup üyeleri, bu açıdan Batı’dan yapılacak tercümelere oldukça önemli görüyordu.

Kısa süren Fecr-i Ati döneminin ardından Milli Edebiyat dönemi başlar. Osmanlı Devleti’nin çeşitli savaşlarla, özellikle de Balkanlar’daki topraklarını kaybetmesi, oralarda başlayan milliyetçilik rüzgârının Türk topraklarına da ulaşmasına yol açar. İmparatorluk yıkılırken, imparatorluğu ayakta tutmak için ortaya atılan “Türkçülük”, “İslamcılık”, “Osmanlıcılık”, “Baticılık” gibi fikirler güç kazanır. Bunlar arasında uzun vadede etkili olan, önderliğini Ziya Gökalp’in yaptığı Türkçülük ideolojisi olmuştur. 1911 yılında çıkarılan Genç Kalemler dergisi etrafında toplanan yazarların başlattığı edebiyat dönemi de bu yüzden “Milli Edebiyat” olarak adlandırılır. Osmanlı

Devleti I. Dünya Savaşı'na girdiğinde iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Partisi'ni de etkileyen bu grup, savaştan sonra kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinde de büyük pay sahibi olmuştur. Türkçenin sadeleşmesi ve Arapça-Farsça unsurlardan arındırılması (Yeni Lisan hareketi), Türk halk kültürünün tekrar önem kazanması ve Türklerin Orta Asya'daki kökenlerinin araştırılması bu dönemde yapılan etkinlikler arasındadır. Edebiyatın konusu I. Dünya Savaşı ve onu takip eden Kurtuluş Savaşı'nın etkisiyle, savaş, kahramanlık, bağımsızlık ve benzeri fikirler etrafında şekillenir. Ziya Gökalp dışındaki temsilcileri arasında Ömer Seyfeddin, Mehmed Emin (Yurdakul), Faruk Nafiz (Çamlıbel), Halide Edip (Adıvar), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Reşad Nuri (Güntekin) sayılabilir.

Milli edebiyat dönemini takip eden dönem ise 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle başlayan Cumhuriyet devri Türk edebiyatıdır. Başlangıcı için tarih vermek kolay olsa da bitişi konusunda o kadar şanslı olmadığımız bu dönemde, "Atatürk ilke ve inkılapları" denilen ve yeni Türk cumhuriyetinin modernleşme yolunda gerekli olan devrimlerin halka anlatılması, edebiyatın temel meselesi olmuştur. Edebiyatın bir ölçüde araçsallaştığı bu dönemde, fakir ve cahil Anadolu halkının eğitilmesi ve Türkiye'nin Batı'daki modern devletler gibi gelişmiş bir devlet olması asıl amaçtı. Bu açıdan edebiyatçılardan beklenen, sadeleşmiş ve Latin harfleriyle yazılan yeni Türkçeyi kullanarak Türkiye'nin gelişimine katkıda bulunmalarıydı. Bu dönemde roman türünün oldukça geliştiği gözlemlenirken, edebiyatta daha çok sosyal konular ağırlıktadır. Toplumcu Gerçekçilik, Garip Akımı ve Beş Hececiler, Yedi Meşaleciler gibi gelenekçi akımlar bu dönemde karşımıza çıkan başlıca edebî hareketler arasındadır.

Kaynaklar

Akyüz, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1979.

Bilgin, A. Azmi. "Tekke Edebiyatı." In *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40: 381-84. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.

Güzel, Abdurrahman, and Ali Torun. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.

Mengi, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Oktay, Ahmet. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı (1923-1950)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. 19th ed. İstanbul: Dergâh yayınları, 2012.

Metinle İlgili Sorular

1. İslamiyet öncesi Türk edebiyatının özellikleri nelerdir?
2. İslamiyet etkisi altındaki Türk edebiyatı hangi başlıklar altında incelenir?
3. Modern Türk edebiyatı nasıl ve hangi olayla başlamıştır?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde bulunan birleşik kelimeleri yazınız.
2. Metindeki ünsüz yumuşamalarını gösteriniz.
3. Metinde kullanılan isim tamlamalarını yazınız.

Metindeki bilinmeyen kelimeler

nazım birimi: Nazım, ölçülü ve kafiyeli söz demektir; karşısı nesir (düzyazı) olarak adlandırılır. Nazım birimi ise kendi hâlinde gruplanarak şiiri oluşturan parçalara denir. Türk edebiyatında değişik nazım şekillerinde farklı nazım birimleri kullanılır. Şiirin en küçük parçası dize (mısra) iken, iki dizeden oluşan nazım birimine "beyit" denir ve divan edebiyatında gazel, kaside, mesnevi gibi türlerde kullanılır. Dört dizeden oluşan nazım birimine ise dörtlük denir ve halk edebiyatının koşma, mâni, semai gibi türlerinde kullanılır. Dörtten daha fazla dizeye oluşturulan nazım birimi ise "bent" diye adlandırılır ve divan edebiyatındaki terci-i bend, terki-i bend gibi türlerde kullanılır.

tekke: Bir tarikata mensup dervişlerin ibadet ettikleri ve içinde o tarikatın hükümlerine uygun şekilde davranıp yaşadıkları yer, dergâh demektir. Arapçadaki “dayanma, istirahat etme” anlamındaki takiya(t) sözcüğünden Türkçede önce “tekye”, sonra da günümüzde kullanılan “tekke” şekline evrilmiştir. Mevlevî tekkesi, Bektaşî tekkesi şeklinde kullanılır.

tanzimat: Düzenleme, yenileme anlamına gelen Arapça tanzîm kökünden türemiştir. Osmanlı Devleti’nde Sultan II. Mahmud tarafından başlatılan reform hareketinin adı olmuştur. 1839 yılında ilan edilen ve adına Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu da denilen Tanzimat fermanı ile başlamıştır. Ferman, Osmanlı Devleti’ndeki azınlıklara belli başlı bazı haklar verilmesini ve askeri, idari ve ekonomik anlamda ciddi reformlar yapılmasını zorunlu kalan maddeler içerir.

Gelenek ve G6renekler

Gelenek, TDK T6rke S6zl6k'e g6re, "bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım g6c6 olan k6lt6rel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, t6re ve davranışlar, anane, tradisyon" anlamına gelir. G6renek ise, "bir şeyi eskiden beri g6r6ld6đ6 gibi yapma alışkanlığı, âdet" demektir. "Gelenek ve g6renek" s6z grubu olarak genellikle bir arada kullanılır. T6rkede gelenek ve g6renekleri anane, 6rf, âdet, t6re gibi s6zc6klerle de ifade ederiz.

Geleneklerin k6keni oldukça eskiye dayandığı için çıkış sebebi hakkında insanların çoğunlukla pek fikri yoktur. Geleneklerin yaygın 6rnekleri arasında bayramlar, kutlamalar veya sadece belirli sosyal koşullarda anlam kazanan kıyafetler (avukatların perukları veya subayların mahmuzları gibi) bulunur, ancak selamlaşma, tokalaşma gibi sosyal normlarda da geleneğin izleri vardır. 6zellikle d6đ6n, cenaze gibi 6nemli geçiş rit6ellerinin her toplumda farklı şekilde tezah6r ettiği g6r6l6r, bunun sebebi de bu rit6ellerin çoğunlukla belirli bir geleneğe dayanmasıdır. Bir k6lt6r6 tanımak için en iyi y6ntemin o k6lt6re ait bir d6đ6ne katılmak olduğu s6ylenir. 6rneğin T6rkiye'de d6đ6n alışkanlıkları b6lgeden b6lgeye değişiklik g6sterdiği gibi, bazen aynı şehrin farklı ilçelerinde ve k6ylerinde d6đ6nde uygulanması gereken farklı âdetler s6z konusu olabilir. Bu da çoğu zaman aileler arasında anlaşmazlık çıkmasına neden olmaktadır. 6te yandan bayram ziyareti ya da selamlaşma gibi t6m 6lke genelinde 6 aşağı beş yukarı aynı şekilde gerçekleşen âdetler da s6z konusudur.

Gelenekler daha çok s6zl6 k6lt6r ortamında, yani kabile toplulukları arasında 6nemlidir, 6nk6 eskilerin bilgisini ve irfanını kayıt altına alacak bir yazı sistemine sahip olunmadığı için k6lt6r6n yeni nesle aktarımının tek yolu geleneklerdir. Eski neslin bilgisini elinde tutan bilge kişiler yaşlılar olduğu için de geleneksel toplumlarda

yaşlılara büyük saygı duyulur. Türkiye’de de durum farklı değildir. Geçmişî göçebe Orta Asya kültürüne dayandığı için Türk milleti geleneklerine oldukça bağlıdır. Bu yüzden yaşlılar toplum içinde saygı görür; otobüste yaşlılara yer verilir, ellerindeki yük taşınır, ziyaretlerde elleri öpülür. Ayrıca Türkiye’de akrabalık bağları da oldukça sıkıdır. Büyükbaba ve büyükannenin aile ile aynı dairede yaşadığı veya akrabaların aynı apartmanda oturdukları durumlar büyükşehirlerde de rahatlıkla görülür. Modern toplumlarda ise çekirdek aileler çoğalıp geniş aileler azaldığı için akrabalık bağları zayıftır. Bu da geleneklerin etkisinin azalmasına yol açar. Köylerde gelenek hâlihazırda korunur ve yaşatılır, fakat köyden kente göçün yüksek olduğu Türkiye’de akrabalar veya aynı köyden insanlar büyük şehirlerin aynı mahallelerine göçerek geleneklerini orada da bir şekilde sürdürürler. Benzer şekilde azınlık gruplarda geleneklere bağlılık oldukça yüksektir. Örneğin, Almanya’da yaşayan Türkler, Türk âdetlerini koruma konusunda daha gayretli göçkürler veya Türkiye’de Çerkesler (Adige) geleneklerine oldukça bağlı bir etnik grup olarak bilinirler, öyle ki ana dillerini çoğunlukla unutmuş olsalar dahi Kuzey Kafkasya’dan miras kalan âdetlerini hâlâ sürdürmeye çalışırlar.

Geleneklerin ilk görünümü, iki insanın birbiriyle selamlaşmasında ortaya çıkar. Türkiye’de birbirini tanımayan erkekler ve kadınlar genellikle el sıkışırlar. Bazı muhafazakâr kadınlar el sıkışmayı tercih edebilirler. Birbirini tanıyan insanlarda ise selamlaşma samimiyetin derecesine göre değişir. Arada samimi bir ilişki varsa erkekler birbirine öpücük verir, sarılırlar. Bazı siyasi gruplar arasında “kafa tokuşturma” denilen gelenek de yaygındır. Kadınlar da benzer şekilde birbirlerine öpücük verir, sarılır. Kadın ve erkeğin nasıl selamlaşacağı konusu ise biraz çetrefilli bir konudur. Kadınların erkeklere öpücük vermesi ancak belirli kültürel ve sosyolojik gruplar arasında yaygındır. Bunun dışında erkekler ve kadınlar birbirini tanırsalar dahi el sıkışırlar.

Kurban ve Ramazan gibi bayram ziyaretleri de ülke genelinde benzer şekilde uygulanan geleneklere sahiptir. Bayram günü erken kalkılır, yeni alınmış bayramlık kıyafetler giyilir. İnançlılar bayram

namazı kılmak için camiye giderler. Daha sonra akraba ziyareti faslı başlar. Küçüklerin büyükleri ziyarete gitmesi gerekir. En önemli ziyaret dede ve büyükanne evine yapılındır. Yeni gelen misafire kolonya ikram edilir. Küçükler büyüklerin ellerini öper ve başına koyar; büyükler küçüklerin gözlerinden öper ve onlara harçlık verirler. Bayram ziyareti esnasında en önemli şey, yeme içmedir. Bayramda ev baklavası veya benzeri şerbetli tatlılar, börek, çörek ve sarma yemek ve bol bol çay içmek âdettendir. Daha sonra çocuklar komşularının kapılarını çalarak şeker veya harçlık toplurlar. Bayram günleri mezarlık ziyareti yaparak ölmüşlerin ardından dua etmek de âdetler arasındadır. Bayramda küs olan, dargın olan akrabaların barışması ve kucaklaşması beklenir. Kurban Bayramı'nda bayramın ilk veya ikinci günü kurban kesilir. Eti komşular ve akrabalar arasında bölüştürülür, derisi bir hayır kurumuna bağışlanır. Kalan etten kavurma yapılır ve akrabalar birlikte büyük bir yemekte buluşarak bu eti yer.

2: Bayram Ziyaretinde El Öpme Âdeti (kaynak: <https://www.kayserrihaber38.com/haber/bayram-el-opme-dede-nine-buyukanne/>)

Türk kültüründe “İki bayram arası düğün yapılmaz” inancı hâkimdir, buna göre Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı arasında kalan 2 aylık süre boyunca düğün yapmamak gerekir. Bunun dışında

Türkiye'nin çeşitli yörelerinde farklı bayram âdetlerine de rastlanır. Kastamonu'da "bayram çıkarma" geleneği, Gaziantep'in bayrama özel kahke tatlısı, Sinop'ta denizde kayık üzerinde mâni söyleme geleneği olan "helesa" bunlardan bir kısmıdır.

Türkiye'de geleneklerin en ağır şekilde hissedildiği etkinlikler hiç şüphesiz düğünlerdir. Düğün âdetleri Türkiye'nin hemen her yöresinde değişiklik gösterir, fakat neredeyse her bölgede ortak olan bazı âdetler de mevcuttur. Türkiye'de evlilik denince akla sadece tek bir tören gelmemelidir, evlilik çok aşamalı ve yorucu bir etkinliktir. İlk önce "kız isteme" ile başlanır. Buna göre erkeğin ailesi kızı babasından istemek için kız evine gider. Yanlarında çiçek ve çikolata götürürler, misafirlere kolonya ikram edilir. Bu sırada gelin adayı mutfağa giderek Türk kahvesi pişirir. Damat adayının kahvesinin içine tuz ve karabiber atar. Eğer damat gelini gerçekten istiyorsa kahveyi içip bitirmesi gerekir. Kahve servisine en büyüklerden başlanır, bu da yine Türk toplumunda yaşlılara verilen önemi gösterir. Kahvenin ardından "sebeb-i ziyaret"e geçilir. Kız isteme cümlesi daima "Allah'ın emri, Peygamber'in kavli ile kızınız X'i oğlumuz Y'ye istiyoruz" şeklindedir. Kızın babası da çoğunlukla "Gençler anlaşmışlarsa bize söz söylemek düşmez" diyerek olumlu yanıt verir. Bunun ardından bir tepside kırmızı bir kurdele ile birbirine bağlanmış yüzükler getirilir. Damadın kızı isteyen babası ve yaşlı akrabası kurdeleyi keser ve böylece gençleri birbirine bağlayan "söz kesilir."¹

Söz kesildikten sonra nişan tarihi için anlaşılır. Türkiye'de nişan töreni eşe dosta açık, büyük bir törendir ve bu törenle gençlerin evlilik niyeti hısım akrabaya, tanıdıklara da duyurulmuş olur. Her yörede geçerli olmasa da "Nişanı kız tarafı yapar" inancı hâkimdir. Nişanın ardından da düğün yapılır, fakat hem nişan hem de düğün gününden önce "kına gecesi" düzenlenir. Kına geceleri çoğunlukla

¹ Eskiden Türkiye'nin kırsal kesiminde kız babaları erkek tarafından "başlık parası" isterdi. Buna göre damat adayı, ancak kız babasının belirlediği miktarda parayı toplayıp ona vermesi hâlinde kızla evlenmeye hak kazanıyordu. Eskiden çok yaygın olan ve Türk filmlerine de konu olmuş olan bu âdetin artık neredeyse tamamen ortadan kalktığını söylemek gerekir.

kadınlar arasında yapılır, fakat bazı yörelerde damat da kına gecesinde yer alabilir. Kına gecesi gelinin baba evine son bir vedası gibidir, duygusal ve ağır bir atmosferi vardır; gelini ağlatmak amaçtır. Bu nedenle “Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar” ya da “Kınayı Getir Aney” gibi teması gelin gitmek olan içli türküler söylenir. Bekar kızlar ellerinde mumlarla gelinin etrafında dönerler. Kına hazırlanır ve gelinin sağ eline yakılmak için getirilir, fakat âdet üzere

3: Bir Yörük Kına Gecesinde Fotoğraf (kaynak: Ferdi Uzun - <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/yoruklerin-kina-gecesi-mahalle-tiyatrosuyla-yasatiliyor/801994>)

gelinin avucunu açmaması gerekir. Bunun üzerine gelinin kayınvalidesi (kaynana) bir hediye getirerek avcunu açar ve sağ avcun içine kına yakılır, el bir mendille kapatılır; ardından ziyafet ve eğlenceye gelin de katılır.

Düğünlerde “gelin alma” merasimi de önemli yer tutar. Köylerde damat gelini almaya at ile gider. Gelini almak için giden kalabalık kabilede davulcu ve zurnacı da bulunur, evden gelin gittiği tüm konu komşuya duyurulur. Bazı yörelerde gelini almaya giden

arabaya Türk bayrağı da asılır. Çoğu yörede “yüz görümlüğü” diye bir âdet vardır. Buna göre, damadın ailesinden yeterli görülen miktarda hediye verilmediği takdirde gelini almaya gelen ekibe kapı açılmaz. Benzer bir âdet, düğün esnasında pasta kesilirken de karşımıza çıkar. Pastayı kesmek için gelen kişi (muhtemelen garson) “bıçak kesmiyor” diyerek damattan bahşiş ister. Gelin arabasının yoldan geçtiğini gören çocuklar da arabanın önünü keserek bahşiş isterler. Damadın ailesi bu durumlar için zarflar içerisinde ufak miktarlarda kâğıt para bulundurur. Düğünün önemli aşamalarından birisi de “takı merasimi”dir. Gelin ve damadın yakınları gelinin veya damadın üzerine altın veya kâğıt para takarlar. Çok yakın akrabaların geline altın bilezik takması beklenir. Son yıllarda takı merasimi daha kapalı, kimin ne kadar para verdiği bilinmeyecek şekilde yapılmaktadır. Takı takma işlemlerini daha çok “sağdıç” denilen damadın yakın arkadaşı organize eder.

Türk düğünlerinde çok sayıda davetli olur. Uzak akrabalarından simaen tanıdık komşulara kadar herkes düğüne davet edilir. Daha küçük düğünlerde yemek ve içki servisi olabilir, fakat düğünler çoğunlukla yemeksiz olur ve içki gizliden içilir. Düğünde davetlilerden bol bol “oynamaları”, halay çekmeleri beklenir.

Köylerde düğün gecesine “gerdek gecesi” gelir. Bu, gelinle damadın ilk defa birlikte olacağı geceye verilen addır. Damadın arkadaşları damadın sırtına vurarak damadı “zifaf odası”, yani birleşmenin olacağı odaya yolcu eder. Kırsal kesimde gelinin beline kırmızı bir kuşak bağlanır. Bekareti simgeleyen bu kuşak, gerdek gecesinden sonra çıkarılır. Gerdek gecesi âdetleri çok çeşitli olsa da, balkona ya da evin bahçesine bekaletin bozulduğunu simgeleyen kanlı çarşaf asma olayı en dikkat çekenidir.

Gelenek ve göreneklerin etkisinin görüldüğü bir başka olgu da cenazelerdir. Ölen kişinin naaşı, yakınların gelip onu son yolculuğuna uğurlaması için bir süre bekletilebilir. Bu süre zarfında ölünün yakınları feryat figan ederek ağlarlar. Ölü ayakları kibleyi gösterecek şekilde yatırılır ve üzerine şişmemesi için bir bıçak konur.

Daha sonra ölü alınarak camiye götürülür² ve burada “teneşir” denilen taş üzerinde yıkanır. Yıkandıktan sonra cenaze namazı kılınır. Namaz esnasında imam “Merhumu nasıl bilirdiniz?” diye sorar, cenazedekiler “İyi bilirdik” diye cevap verir; ardından “Merhuma hakkınızı helal ediyor musunuz?” diye sorar, cenazedekilerse “Helal olsun” der; buna “hakkını helal etmek” denir. Cenaze namazının ardından üzerine yeşil bir örtü serili tabut, ölünün yakınları tarafından omuzlanılarak mezarlığa götürülür. Ölü, tabuttan çıkarılarak “kefen” denilen beyaz bezin içinde toprağa defnedilir. Yakınları ölüyü kabrine koyarken üzerine de toprak atarlar.

Defin işlemi bittikten sonra tekrar dua edilir ve “yas (matem) evi”ne geçilir. Türklerde yasin süresi yöreye göre değişmekle birlikte genelde 40 gündür. 40 gün dolduktan sonra “kırkı çıktı” denir. Hem ölümün ardından hem de 40. günün sonunda ölen için, halk arasında “Mevlit” diye bilinen Süleyman Çelebi’ye ait *Vesiletü’n-necat* adlı uzun manzume okunur; çoğu yörede bunun *Kur’an-ı Kerim*’den bir parça olduğu zannedilir. Aynı şiir, doğum, düğün, sünnet, askere gönderme gibi durumlar vesilesiyle de okunmaktadır; bütün bunlara “mevlit okuma” denir. Yas evinde ağlamak, feryat etmek, ölünün ardından ağıt yakmak, kendini yerlere vurmak, üstünü başını parçalamak doğal karşılanır. Hatta eski Türklerde bu daha da şiddetli seviyedeydi; “yuğ” denilen cenaze merasimlerinde ağıt yakmaları için özel olarak çağrılan, “sığıtçı” adında bir meslek erbabı da mevcuttu. Ölünün ardından uzun süre ağıt yakmak Kürtler arasında da oldukça yaygındır. Yasın nasıl olacağı yine yöreden yöreye değişmekle birlikte yas süresince ölünün yakınları siyah giyerler, uzun süre konuşmaz, gülmez, televizyon ve radyoyu açmazlar. Bazı yörelerde ölen kişinin eşi saçını keser veya sakalını uzatır, yemekten içmekten kesilir, insanlarla konuşmaz. Ölenin yakınlarının ölü için helva kavurtması ya da pide yaptırıp taziyeye gelenlere dağıtması da âdetler arasındadır.

² Alevilerde ölü cem evine götürülür ve burada “dede” tarafından okunan bir dua ile son yolculuğuna hazırlanır.

Kaynaklar

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1999.

Ersoy, Ruhi. "Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller." *Milli Folklor* 7, no. 54 (2002): 86-101.

Nirun, Nihat, and Cihat Özönder. "Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler." In Sayılı, Aydın (ed.): *Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler*, 251-64. Ankara: AKMY, 1990.

Örnek, Sedat Veyis. *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977.

Özdemir, Nebi. *Türk Eğlence Kültürü - Cumhuriyet Dönemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

Sezen, Lütfi. "Türkiye'de Evlenme Biçimleri." *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 11, no. 27 (2005): 185-95.

Metinle İlgili Sorular

1. Türkiye'de bayramlaşma geleneği nasıldır?
2. Düğünlerde ne tür törenler vardır, bunlarda neler yapılır?
3. Cenaze törenleri nasıl olur?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metindeki sıfat tamlamalarını bulunuz.
2. Metindeki zarf tümleçlerini gösteriniz.
3. Metindeki ünsüz sertleşmelerini gösteriniz.

Metindeki bilinmeyen kelimeler

mâni: Türk halk şiirinde genellikle yedili hece ölçüsü ile söylenen ve üçüncüsü serbest, diğerleri kafiyeli (aaxa) toplam dört dizeden oluşan nazım şekli. Manilerin tam mâni, kesik mâni, cinaslı mâni, yedekli mâni ve artık mâni gibi çeşitleri vardır. Mâniler bayram günlerinde, kutlamalarda, aşk ilan ederken veya ramazan

davulcuları tarafından sahura uyandırma esnasında söylenirlerdi. Arapça “anlamalı söz, vecize” anlamına gelen ma‘âni sözcüğünden gelmektedir. Bir mâni örneği:

Maşrapanın kalayı,
Kızlar çeker halayı,
Allah için söyleyin,
Var mı aşkın kolayı.

halay: Anadolu’da davul zurna eşliğinden oynanan oldukça yaygın bir halk oyunu. Çok sayıda insanın yan yana dizilip bir çember oluşturarak belirli ayak hareketlerini tekrarlaması şeklinde gerçekleşir. Halay oyunu oynamaya “halay çekmek” denir. Düğünlerde, asker uğurlamalarında, şenliklerde ve daha pek çok etkinlikte halay çekilebilir. Halayın başında durup mendil sallayan kişiye ise “halay başı” denir. Kürtçe (Kurmanci) ayağa kalkma, oynama anlamına gelen “hilayi” veya “halayi” sözcüğünden türemiştir.

kible: Mekke’deki Kâbe’nin yönüne denir. Müslümanlar namaz kılarlarken bu yöne dönerler. Arapça yön, namaz yönü anlamına gelen kıbla sözcüğünün Türkçeleşmiş versiyonudur. Güneyden esen rüzgâra da kible denmektedir. “Kıblenüma” veya “kıblename” de denilen ve kıblenin yönünü gösteren bir pusula da mevcuttur.

Giyim Kuşam Kültürü

Giyim kuşam, insanların yaşadıkları coğrafyanın koşullarına, erişebildikleri hammaddelerin çeşidine ve yaşadıkları dönemin modasına göre şekillenir. Buna bağlı olarak Türkler için de giyim kuşağı kültürü, tarih boyunca yaşadıkları çeşitli coğrafyalar, benimsedikleri üretim biçimleri, seçtikleri yaşam tarzları ve karşılaştıkları başka kültürlerle olan etkileşimlerine paralel şekilde değişim göstermiştir. Orta Asya'da göçebe kültüründe yaşayan eski Türklerin giydikleri kıyafetler ve dış görünüşleri, Türkler Anadolu'ya yerleştikten ve İslam dinine geçtikten sonra doğal olarak farklılaşmıştır. Daha sonra Tanzimat dönemiyle birlikte modernleşme evresine giren Osmanlı Devleti'nde, özellikle de toplumun üst tabakası Batı tarzı kıyafetleri tercih etmeye başlamıştır. Atatürk devrimleriyle birlikte bu giyiniş tarzı daha da teşvik edilmiştir. 1950'li yıllardan itibaren ise, hızla globalleşen dünyanın bir parçası olan Türkiye'deki giyim kuşam kültürü tamamen ABD ve Batı dünyasındaki son trendlerle aynı şekilde ilerlemiştir.

Öte yandan, kentli ile köylü arasında her dönemde giyim kuşam farklılıkları gözlemlenmiştir. Türkiye'nin geniş coğrafyasını ve yedi bölgesinin her birinde farklı iklim koşulları ve yeryüzü şekilleri olduğunu göz önüne alırsak, her bölgenin kendine has bir giyim kuşam tarzı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bugün, çeşitli yörelerin geleneksel kıyafetlerini ya etnografya müzelerinde ya da halk oyunları gösterilerinde görebiliyoruz. Eski Türklerin giyim kuşamlarıyla ilgili bilgileri ise daha çok mağara çizimlerinden, çeşitli taş heykelciklerden ve Orta Asya'ya seyahat etmiş gezginlerin notlarından ediniyoruz.

Eski Türklerde don denilen kıyafet, göçebe yaşam tarzının en önemli geçim kaynağı olan hayvancılığa paralel olarak gelişmiştir. Yetiştirdikleri koyun, keçi, deve gibi hayvanların derisinden ve yününden yapılan kıyafetler ve bunlardan üretilen kaba bir kumaş

olan keçe, Orta Asya bozkırlarının sert ve rüzgârlı iklimine karşı koruma sağlıyordu. Türkler arasında at biniciliği yaygın olduğu için, at üzerinde kolay hareket etmeyi sağlayacak ve çabuk eprimeyecek kalın kumaşlı pantolonlar tercih ediliyordu. Ayrıca silahlarını koymak için yine deriden yapılmış kemerler ve kışın soğuktan korunmak için samur, tilki, kurt gibi hayvanların kürkünden yapılmış uzun kaftanlar tercih ediliyordu. Başlarına da yine av hayvanlarının kürkünden yapılmış börk veya kalpak denilen başlıklar takılıyorlardı. Kök Türkler arasında bürüt, çangşi veya çeyrek denilen kısa hırkalar ve çakşır ya da etük denilen çizme ve çarıklar yaygındı. Kadınlar ise şalvar denilen bol bir pantolon ve cepken denilen işlemeli bol bir hırka ile onun altında basit bir iç gömleği giyiyorlardı. Ayrıca kadınlar takı olarak bilezik, erkekler ise kolun dirsekten yukarı kısmına takılan kolçak kullanıyorlardı. Eski Türklerin dış görünüşü de bugünküne göre farklıydı. Erkekler ekseriyetle uzun saçlıydı ve saçlarını örüyorlardı, ayrıca bıyık bırakıyorlar ve burulmuş bıyıklarını hiç kesmiyorlardı. Bunun yanı sıra çeşitli heykelciklerden anlaşıldığı gibi eski Türklerde erkekler de kulaklarına küpe takıyordu. Eski Türklerde küpe, sosyal statünün sembolüydü ve erkekler, savaşçılığın ve yiğitliğin sembolü olan küpeyi tek kulaklarına takıyordu.

Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ve İslamiyet'e geçmesiyle birlikte kıyafet tercihinde ve kullanılan malzemelerde ciddi değişiklikler yaşandı. İslamiyet'e geçiş ile birlikte kıyafet yapımında kullanılan ana malzeme deri yerine dokuma kumaş oldu, zira dokumacılık Anadolu'da ta en eski medeniyetlerden beri kullanılagelen bir zanaat türüydü. Selçuklular döneminde iyice gelişen dokumacılık, kıyafetlerde altın, gümüş ve ipek liflerden yapılmış desenler kullanılmasıyla zenginleştirilmişti. Börk ve çarık kullanımı Anadolu'da da sürmüştü, özellikle Anadolu'daki Türkmen boylarında kızıl börk kullanılmıştır; Osmanlı döneminde yeniçerilerin kullandığı börkün rengi ise akıdır. Bu dönemde kullanılan kumaş türleri arasında ipekli, kadife ve pamuklu kumaşlara da rastlanmaktadır. Bu dokumacılık kültürü Osmanlı döneminde iyice gelişmiştir. Osmanlı döneminde kadın kıyafetleri büyük değişiklik göstermiştir.

Klasik dönem Osmanlısında Kadınlar dışarıda ferace, yaşmak ve zaman zaman peçe/nikab kullanmıştır. Yaşmakla birlikte kullanılan ferace, kadınların çarşıftan önce kullandığı tesettür biçimiydi ve genellikle büyük şehirlerde kullanımı yaygındı. Avrupalı oryantalist ressamların da oldukça ilgisini çeken pelerin benzeri bu kıyafet, iki parçadan oluşuyordu ve göğüs üzerinde kavuşturulup omuzlara doğru açılarak sırttan aşağıya dökülen bir yapıya sahipti. Çevresi dantellerle ya da çeşitli şeritlerle süslenir, arka ismi ise oldukça süslü olurdu. Yaşmak ise feraceyle birlikte kullanılan ve kadınların yüzlerini örtmek için kullandıkları tülbentin adıdır. Yaşmak ile sadece gözler ve kaşlar açıkta kalırdı, fakat açık yaşmak denilen yaşmağın daha şeffaf, tülde yapılmış bir türü de mevcuttu ki bu, ağzı ve saçların perçemini bir nebze kadar gösteriyordu. Peçe veya nikabın yaşmaktan farkı ise, yüzü tamamen örterek gözleri de gizlemesidir ve çarşaf ile birlikte kullanılmıştır. 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'e kadar kadınların sokakta peçesi açık dolaşması ayıp kabul edilmiştir. Çarşaf ise feraceden farklı olarak daha çok köylerde ve kasabalarda kullanılıyordu. Asıl anlamı yatak örtüsü olan çarşaf, kadınların bu örtüyü üstlerine atarak sokağa çıkmaları ile bir örtünme biçimi ve kıyafet hâlini almıştır. Genellikle siyah olan çarşafı kız çocukları ergenlikle birlikte, yani 12-13 yaşında kullanmaya başlamışlardır, ki buna "çarşafa girmek" denmiştir. Peçe ve çarşaf, pek yaygın olmasa da bugün dahi Türkiye'de kullanılan tesettür biçimleridir. Bugün daha sık kullanılan örtünme biçimleri arasında başa sarılan başörtüsü ve türban gelir. Anadolu'nun hemen her bölgesindeki kadınlarca kullanılan başörtüsünün bağlanma biçimleri yöreden yöreye farklılık gösterir. Türban ise daha çok şehirli muhafazakâr kadınların kullandığı örtüye denmektedir.

4: Feraceli Hanımlar (fotoğraf: Pascal Sebah, kaynak: <https://www.ekrembugraekinci.com/article/?ID=464>)

Osmanlı döneminde ise erkeklerin kıyafetleri buldukları zümreye, mesleklerine veya din ve mezheplerine göre değişiklik göstermiştir. Esnaflar sade giyinir, genellikle sırtlarında dizlerine kadar inen bir entari kuşanırlardı. Kadınlar tarafından da giyilen entari, kumaştan yapılmış uzunca bir elbiseydi. Gece yatarken giyilenine ise gecelik entari denirdi. Entarinin üzerine ise hırka veya cübbe giyilirdi. Saraydaki erkekler, soylular ve pirlar ise kaftan giyerdi. En değerli kumaşlardan dikilen kaftan, yani hilat, birine mükafat olarak da dikilirdi ve bir merasimle giydirilirdi. Kaftanların göğüs kısımlarında altından şeritler olur; düğmeleri de elmastan ya da başka değerli taşlardan yapılırdı.

Kavuk, serpuş denilen başlıkların Osmanlı'daki en yaygın biçimiydi ve Sultan II. Mahmud'un 1828'de fesi giyilmesi gereken başlık ilan etmesine kadar da öyle kalmıştı. İçi boş anlamındaki kof sözünden türeyen kavuk, pamuklu kumaştan yapılan içi oyuk geniş

bir başlığın adıydı ve etrafı sarık denilen örtüyle sarılırdı. Önemli bir statü sembolü olan kavuğun sadrazamlardan şeyhülislama, kaptiplerden şeyhlere kadar çeşitli mevkiler için 9 farklı çeşidi vardı. Ahi teşkilatı üyeleri, yani esnafın ise külah adı verilen tepesi sivri, sarıksız bir başlık giyorlardı. Eski Türklerde olduğu gibi Osmanlı'da da küpe kullanılmıştır. Ahi tekkelerinde şeyhler ve müritleri, bir zanaat sahibi olduklarını göstermek için sağ kulaklarına küpe takarlardı.

XIX. yüzyılla birlikte kavuğun yerini, kırmızı çuhadan üretilen fes aldı. İsmi Fas ülkesinden gelen fes ve esnafın hâlâ kullandığı külah ise, Atatürk'ün getirdiği 1925 tarihli "şapka kanunu" diye bilinen kılık kıyafet devrimi ile yerini Batı tarzındaki şapkaya bırakmıştır. Yine II. Meşrutiyet'ten sonra yüksek rütbeli askerler daha çok Kafkaslar'da yaygın olan kalpak başlığını giymişlerdir. Kılık kıyafet devrimiyle, özellikle Ankara'daki TBMM'de ve resmi davetlerde frak, smokin, redingot ve kravat gibi kıyafetlerin giyimi yaygınlaşmıştır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde şapka giyme zorunluluğuna tepkiler olmuşsa da bu tepkiler şiddet yoluyla da olsa bastırılmıştır.

5: Atatürk ve Türk Kadınları (kaynak: <https://bublogta.com/ata-turk-ve-turk-kadini/>)

Kaynaklar

Aysal, Necdet. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağ-
daşlaşma Hareketleri." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*
X, no. 22 (2011): 3-32.

Koçu, Reşat Ekrem. *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. İstan-
bul: Doğan Kitap, 2015.

Sevin, Nurettin. *Onüç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*. Ankara:
Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Sezer Arıç, Ayten. "Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi." *Atatürk Araş-
tırma Merkezi Dergisi* 22, no. 64-65-66 (2006): 141-60.

William, Alexander. *Eski Türk Kıyafetleri ve Güzel Giyim Tarzları*.
Translated by Muharrem Fevzi. İstanbul: Zaman Kitaphanesi, 1932.

Metinle İlgili Sorular

1. Türkiye'de giyim kuşam alışkanlıklarının değişmesinde ne tür faktörler etkili olmuştur?
2. Eski Türkler ne tür giysiler giymeyi tercih etmiştir?
3. İslamiyet'le birlikte giyim kuşamda neler değişmiştir?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metindeki ünlü daralmalarını gösteriniz.
2. Metindeki fiilden fiil yapım eklerini bulunuz.
3. Metindeki dolaylı tümleçleri gösteriniz.

Bilinmeyen Kelimeler

epirmek: Eski Türkçede giysinin eskimesi, yıpranması ya da deri-
nin büzüşmesi anlamına gelen opra- kökünden gelmektedir. Bu-
günkü anlamı bir kıyafetin ya da nesnenin çok eskidiği için dağılıp
parçalanacak duruma gelmesidir.

zanaat: Arapçadaki üretim, ustalık, sanat anlamındaki şinā⁶a(t)
sözcüğünün halk dilindeki kullanımıdır. Eskiden sanat ve zanaat
arasında bir ayırım yokken, bugünkü Türkçede sanat sözcüğüyle

müzik, edebiyat, resim gibi güzel sanatlar kastedilirken zanaat sözcüğü kuyumculuk, demircilik, terzilik gibi ustalık gerektiren meslekleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu mesleğin ustasına ise zanaatkâr denir.

Ahi teşkilatı/ahilik: Arapça “kardeşim” anlamına gelen aḫī sözcüğünden Türkçeye geçmiştir. Anadolu ağızlarında “ahı” şeklinde de telaffuz edilir. Ahi teşkilatı, hür masonluk gibi bir mesleğin üstadı olan esnafların bir araya gelerek oluşturduğu cemiyetlerdir. Anadolu’da XIII. yüzyıldan itibaren görülüp gelişmeye başlamıştır. Ahiler fetih ve gaza faaliyetlerinde de rol aldıklarından, Osmanlı Devleti’nin kurulması ve yayılmasında da büyük pay sahibi olmuşlardır.

Halk İnanışları

Halk inanışları, adına yaygın bir yanlışlıkla “batıl inanç” da denilen ve halkın, kitabî din anlayışının dışında kalan inanç pratiklerini anlatmak için kullanılan kavramdır. Türkiye’de halk inanışları, Türklerin eski inançları olan Tengricilik veya şamanizmin ortadan kaybolmamış ritüellerinin, çoğu zaman İslami motiflerle birleşerek Anadolu’da yaşatılması anlamına gelmektedir. Bu ritüellerin veya ritüele dönüşmeyen inanç pratiklerinin merkezinde, uğur/uğursuzluk, bereket ve nazar gibi İslami inanışın ötesine geçen kavramların yer alması, bu tezi kanıtlar.

İnsana mutluluk, iyi talih getireceğine inanılan “uğur” kavramı, göçebe topluluklarının hayatında büyük önem taşıyan; öngörülemeyen güçlerden korunmayı amaçlayan bir inanış neticesinde ortaya çıkmıştır. Özellikle bilimin ve rasyonalitenin gelişmediği dönem ve toplumlarda, insanlar, uğurlu olduğuna inandıkları nesnelere, sayılar ve davranışlar aracılığıyla yüz yüze gelecekleri tehlikeleri def etmeyi umarlar. Benzer şekilde bazı eylemleri bazı günlerde veya zaman dilimlerinde yapmanın (örneğin gece turnak kesmek), uğursuzluk getireceğine inanılır. Eski Türklerde Tanrısal lütuf ile özdeşleştirilen “kut” kavramının Anadolu kültüründeki dönüşümü olan uğur kavramı, Türkler yerleşik hayata geçtikten sonra da sözlü kültürdeki yerini koruyarak “uğurlar olsun”, “hayırlı uğurlu olsun” gibi söz öbeklerinde varlığını sürdürmüştür. Öte yandan bayramınız kutlu olsun” gibi söz kalıplarının da gösterdiği gibi kut kavramı da tamamen ortadan kalkmamıştır. Türklerin inançlarının kökenlerini tespit etmek için *Irk Bitig* ve *Divan-ı Lügati’t-türk* iki önemli başvuru kaynağıdır.

Bereket kavramı da uğur kavramına benzer şekildedir. Bir yerin bereketinin kaçması, göçebe kültürlerde doğaüstü birtakım müdahalelerin etkisiyle açıklanır. Bunu önlemek içinse insanlar bazı eylemleri yapmaktan kaçınmalıdır. Yeni bir işe başladığında veya

yeni bir yere taşınıldığında, onun bereketli olması için de yapılması gereken belli başlı eylemler vardır. Bunların bir kısmı, “sünnet” olarak görülüp İslami bir boyut kazanmıştır (örn; bir yere sağ ayakla girmek ya da işlere sağ elle başlamak=solun uğursuz kabul edilmesi).

Nazar kavramı ise, Türklerde oldukça yaygın olsa da kökenleri Mezopotamya ve eski Mısır’a dayanan “kem göz” inancının bir yansımasıdır. Arapça “bakma, bakış” anlamına gelen nazar sözcüğü, Türk kültüründe zamanla kem göz anlamını kazanmıştır. “Nazar değmesi” şeklinde kalıplaşan eylem; yeni, güzel ve beğenilen bir şeyin kötü niyetli insanlar tarafından kışkırtılması sonucu bozulması, kötüleşmesi anlamına gelmektedir. Nazardan korunmanın ilk yolu, kem gözü uzak tuttuğuna inanılan “nazarlık/nazar boncuğu” takmaktır. Özellikle yeni doğan bebeklere, yeni taşınan eve veya yeni alınan pahalı bir eşyaya, mesela arabaya nazarlık takılır. Yeni doğan bebekler nazar değmesin diye yabancılara gösterilmez; hatta sevilirken güzel sözcüklerle değil, aksine “çirkin şey, maymun, tıpsız” gibi olumsuz sözcüklerle sevilir ki nazar değmesin. İşinde başarılı olan bir insan, ilişkisi yolunda giden bir çift, gücü kuvveti yerinde bir genç, içinde buldukları olumlu durumun bozulmasını nazar faktörüyle açıklar. Birisine nazar değdiyse ve kurtuluş yolu da pek gözükmüyorsa o kişi bir “hoca”ya götürülür, “okunur üflenir” ve gerek duyulduğunda “kurşun dökülür”. Orta Asya’daki şamancıl inancının bir kalıntısı gibi gözüken kurşun döktürme ritüeli, “hasta” için kurşun eritilip başının üzerinde çevrilmesi ve o esnada birtakım dualar okunması şeklinde icra edilir. Kurşunun dökülmesiyle ortaya çıkan buhar, kişiye musallat olan kötü ruh/cin taifesinin bedeni terk etmesi şeklinde açıklanır.

Bu kavramlarla bağlantılı bir başka kavram ise uğurlu sayı kavramıdır. Herkesin kendine uğur getirdiğine inandığı bir sayısı olmakla birlikte, Türklere için uğurlu sayılar arasında en çok vurgulananı 40 sayısıdır. “Kırkı çıkmak” deyiminde de yer bulan 40 sayısı ve 40 günlük süre, pek çok konuda eşik kabul edilir. Örneğin, yeni doğan bebek kırkı çıkmadan, yani doğumundan 40 gün geçmeden yabancılara gösterilmez ya da birisi öldüğünde kırkı çıkmadan yas

bırakılmaz. Alevilik'teki "Kırklar Meclisi", bunun yanında "Ali Baba ve 40 Haramiler" gibi efsane nitelikli olaylarda ortaya çıkan 40 sayısı, Türk kültürüyle İslam kültürünün ortak sembolik sayılarından bir tanesidir. Türk-İslam kültüründe önem atfedilen bazı başka sayılar ise 3, 7 ve 12'dir.

Türkiye gibi çok büyük bir ülkede doğal olarak halk inanışları da yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Örneğin sağ el kaşınırsa para geleceğine, sol el kaşınırsa para gideceğine olan inanç, Türkiye'nin tümünde ortaktır denilebilir. Fakat, Ankara'nın taşrasında yaygın olan "soğan kabuğu yakmanın uğursuzluk getireceği" inancı sadece o yöreye özgüdür. Türkiye'nin genelinde yaygın olan bazı inançları sıralayacak olursak:

- Gece tırnak kesmek uğursuzluk getirir.
- Hamile kadın ekşiye aşerirse kız doğurur, tatlıya aşerirse oğlan (bu düşünce bir cümleyle özetlenir: Ye ekşiyi çıkar Ayşe'yi, ye tatlıyı çıkar Hakkı'yı.)
- Evin içinde şemsiye açmak evin bereketini kaçıtır.
- Kara kedi uğursuzluk getirir; gören kişinin kendi saçını çekmesi gerekir.
- Gece ıslık çalmak civardaki cinleri oraya toplar.
- Bir yıldız kaydığında bir insanın öldüğüne inanılır.
- Gerdek gecesi damadın gelinin saçındaki 40 düğümü çözmesi gerekir, aksi takdirde evlilikleri hayırlı olmaz.
- Kişinin elbisesini üstünde dikmek, kısmetini kapatır.
- Boş salıncak ve boş beşik sallamak uğursuzluk getirir.
- Mezar taşlarını okumak unutkanlığa sebep olur.

Bunlar dışında vücudun uzuvları ile ilgili çeşitli inanışlar da söz konusudur: kulak çınladığı zaman "birisi beni anıyor" demek ya da ayak kaşındığı zaman yola çıkılacağını düşünmek gibi.

Bu tür inanışların dışında bir de yılın belirli dönemlerinde ya da insan hayatının belirli aşamalarında işe koyulan bazı ritüeller vardır. Doğum, ergenliğe giriş, evlilik ve ölüm gibi her türlü geçiş dönemi, özellikle kabile topluluklarında büyük önem arz eden ve bir törenle kutlanması/kutsanması gereken dönemler olarak görülmüştür. Bu dönemler tabir-i caizse insan hayatının önemli eşikleri

gibi görülür. Belki bu yüzden, evlerin ya da çadırların eşiği doğaüstü bir anlama sahiptir. Eşik kutsal olanla olmayanı, dış dünyayla içeriği, manevi ile maddiyi ayıran hattır. Bu yüzden “eşiğe basma”nın da uğursuzluk getireceğine inanılır.

Hem eski Türkler hem de günümüz Türkleri arasında da geçiş ritüelleri önemli yer tutmuştur. Bunlardan bir tanesi “diş buğdayı” ya da “diş hediği” denilen ve çocuğun çıkan ilk dişini kutlamak için yapılan törendir. Buna göre çocuk ilk dişini çıkardıktan sonra buğday kaynatılarak çocuğun ailesi ve akrabaları arasında bu olay kutlanır. Bazı yörelerde çocuğun kıyafeti yırtılır ve bunun dişin ağrısız çıkmasına sebep olacağına inanılır. Bu törende beyaz bir örtü üstüne Kur’an, para, tarak, kalem gibi nesnelere konur. Çocuk ilk olarak hangi nesneye dokunursa ilerideki mesleğinin onunla ilgili bir şey olacağına inanılır (örneğin; tarak tutarsa berber olacak gibi). Türklerde doğum, düğün ve cenaze gibi geçiş ritüellerinde de kökeni bilinmeyen eski inanışlara riayet etme durumu çok yaygındır (bkz. Gelenek ve Görenekler bölümü).

Bahsedilmesi gereken bir başka ritüel ise “yağmur duası”dır. Pek çok kabile toplumunda karşılaşılan yağmur yağdırma ritüeli, Türkiye topraklarında da zaman zaman başvurulan bir ritüeldir. Buna göre, yağmurun uzun süre yağmadığı kurak günlerin ardından bir grup insan yağmur yağmasını sağlamak için büyü benzeri eylemlerde bulunurlar. Antik tarım topluluklarında yaygın olan bu ritüel, Anadolu’da büyüsellüğün yanında İslami bir çerçeve de kazanmıştır. Yağmur duasında imamın da yer alması, namaz kılma gibi eylemlerin yanında bazı taşlara dua yazılması ve elbiselerin ters giyilmesi gibi büyüsel nitelikli davranışlar bir aradadır.

Türklerin bir başka özelliği de fal ve büyüyle olan sıkı ilişkileridir. Özellikle geleceği tahmin etme yetisi Türkler tarafından oldukça önemli görülür. Bunun başlıca yöntemi ise Türk kahvesinin telvesinden kalan izlerle icra edilen kahve falıdır. Kahve falında kahveyi içen kişinin bardağı ters çevrilip kahvenin soğuması beklenir, bu esnada bardağın alt kısmına bir yüzük veya madeni para konur. Soğuyan kahvenin telvesinde beliren şekillere dayanarak falcı kişinin geleceği ve sağlık, para, aşk, iş, aile hayatı gibi konularda

tahminlerde bulunur. Kahve falında çıkanları “hayra yormak” gerekir. Kahvenin dışında Türkler arasında yaygın olan fal şekilleri arasında su falı, ayna falı, köz/tütsü falı, kemik falı, iskambil falı ve bakla falı gelmektedir. Bunların yanında şimdilerde yok olsa da geç-

6: Kahve Falı (kaynak: <https://www.cnnturk.com/yasam/kahve-falinda-kilic-ne-anlama-gelir-falda-kilic-sekli-gormek-ne-demek-anlami-nedir>)

mişte küçük kâğıt parçalarına yazılmış cümleleri rastgele şekilde çekerek kişinin talihini yorumlayan “niyet tavşanı” da mevcuttu. Falın yanında daha karanlık bir teknik olan “büyü” de Türkler arasında yaygındır. Belirli bir hedef uğruna doğaüstü güçlerden yardım alarak olayların işleyiş düzeyini değiştirme tekniğine büyü denir. Büyüler iyi ve kötü niyetli olarak ikiye ayrılır. İyi büyülerde büyü yapılan kişinin bir sağlık probleminin çözülmesi ya da bir hedefine ulaşması gibi amaçlar yatar. Bunlar arasında, çoluğu çocuğuna ilgisiz erkekleri evine bağlama büyüü ya da bir insanın sevgisini kazanmak için yapılan büyüler yaygın iken, kaybolan bir eşyayı bulmak ya da mahkemede bir davayı kazanmak için de büyü yapılabilir. Kötü büyüler ise bir insana veya onu sevenlere zarar vermek için yapılır. Bunların en yaygınları büyü yapılan kişinin

konuşamamasına sebep olan dil bağlama büyüğü veya bir erkeği iktidarsız hâle getirmek için yapılan erkeklik bağlama büyüğü sayılabilir. Benzer şekilde kıskançlık veya aşk gerekçesiyle evli/sevgili olan iki insanı ayırma büyüğü de yapılmaktadır. Büyü için gereken maddeler arasında büyü yapılacak kişinin bir eşyası veya vücudundan bir parça, onun yerini tutacak bir obje veya bir hayvan kemiği yer alır. Büyü kesesine büyüünün sözsel ifadesini içeren -çoğunlukla Arapça- yazı ve şekiller de eklenir. Daha sonra bu büyü karışımının büyü yapılan kişiye yedirilmesi ya da yakılması ile büyü tamamlanır. Her ne kadar büyüünün İslamiyet'te yeri olmadığına dair Diyanet İşleri Başkanlığından açıklamalar yapılsa da büyüde de Allah'ın sıfatları, Kur'an'da parçalar, İslam büyüklerinin adları gibi pek çok İslami öğe kullanılır. Büyülerin yanında büyülerden korunmak için kullanılan materyaller de vardır. Bunların başında içinde çeşitli duaların yazılı olduğu muska kullanımı gelmekteyken, eşiklere asılan koruyucu dualar ya da karşı büyülerden de bahsedilir. Nazar boncuğu da benzer bir koruyucu işleve sahiptir.

Kaynaklar

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1999.

Elliot, John H. *Beware the Evil Eye: The Evil Eye in the Bible and the Ancient World—Volume 1: Introduction, Mesopotamia, and Egypt*. Cambridge: The Lutterworth Press, 2016.

Esin, Emel. *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2001.

Örnek, Sedat Veyis. *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977.

Schimmel, Annemarie, and Franz Carl Endres. *The Mystery of Numbers*. New York; Oxford: Oxford University Press, 1994.

Metinle İlgili Sorular

1. Nazar nedir, korunmak için ne yapılmalıdır?
2. Türklerin halk inanışlarının kökeninde ne yatar?

3. Türklerde büyü kavramı nasıl açıklanabilir?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metindeki birleşik kelimeleri gösteriniz.
2. Metindeki zarf tümleçlerini gösteriniz.
3. Metinde isimden fiil yapmakta kullanılmış yapım eklerini gösteriniz.

Metindeki Bilinmeyen Kelimeler

kut: Eski Türkçe bir sözcük olan kut; uğur, baht, talih, saadet, mutluluk gibi anlamlara gelir. Çin yıllıklarında da geçen bu kavrama, eski Türkler çok önem verirdi. Hükümdarın Tengri tarafından kut aldığına inanılırdı. Selçuklu sultanlarından Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış'ın ismi de buradan gelir. Yusuf Has Hacib'in XI. yüzyılda yazdığı Kutadgu Bilig (Mutluluk Veren Bilgi) adlı eserinde de bu sözcük vardır. Günümüz Türkçesinde tek başına kullanılmasa da kendisinden türetilmiş "kutsal, kutlamak" sözcükleri, "Kutlu, Kutay" gibi erkek adları ya da "kutlu olsun" gibi söz kalıplarında karşımıza çıkar.

sünnet: Arapçadan Türkçeye geçen sözcüğün esas anlamı gelenek, âdet iken, İslam peygamberi Muhammed'in örnek teşkil eden söz ve davranışlarını belirtmek için kullanılmaktadır. İkinci anlamı ise, erkek çocukların üreme organları üzerindeki derinin kesilip atılma işlemidir. Türkiye'de sünnet denince akla ilk bu işlem gelmektedir. Türkiye'de bu olay "sünnet düğünü" denilen etkinlik ile kutlanır; bu etkinlik çocukluktan erkeklığe geçiş ritüeli mahiyetindedir.

telve: Kökeni belli olmayan bu sözcük, Farsça delv "kova" sözcüğünden gelmiş olabilir. Kahve içildikten sonra fincanın dibinde kalan tortuya verilen isimdir. Türklerde fal bakmak amacıyla kullanılır.

İstanbul

Türkiye'nin en büyük şehri, Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan, dünyanın en güzel şehirlerinden biri olan İstanbul'un çok köklü bir tarihi vardır. İstanbul'un tarihinin, tarihi yarımada denilen bölgesinde yapılan kazılarda Neolitik döneme (MÖ 6. yy) uzandığı bilgisine ulaşılmıştır. Şehirdeki ilk yerleşim ise MÖ XII. yüzyıllarda bugün Kadıköy (Kalkedon) diye adlandırılan bölge civarında olmuştur. Megara'dan gelen Yunanlar tarafından yurt tutulan şehre, bir ihtimal antik Trakya dilinde erkek keçi anlamına gelen "byzas" kelimesinden üretilen Byzantion ismi verilmiştir. MÖ 330'da Roma imparatoru I. Konstantin şehri bir *megalopolise* dönüştürerek yeni adı Konstantinopolis olan bu şehri imparatorluğun yeni başkenti ilan etmiştir. Batı Roma İmparatorluğu'nun 4. yüzyıldaki çöküşünden sonra da 1453 tarihine kadar Bizans diye de adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur. Hristiyanlığın Doğu Roma topraklarında yayılmaya başladığı XI.-XII. yüzyıllardan itibaren ise Hristiyan dünyasının en önemli şehirlerinden biri, belki de birisi hâline gelmiştir. 1453'te Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet) tarafından fethedildikten sonra, 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne değil Osmanlı Devleti'ne başkentlik etmiştir.

7: Bizans Dönemi İstanbul'unu Rekonstrükte Eden Bir İllüstrasyon
(kaynak: <https://vividmaps.com/constantinople/>)

İstanbul dinler tarihi açısından da oldukça önemli bir şehir olmuştur. 381 ile 681 yılı arasında toplanan kilise konsilleri ile Konstantinopolis, Ortodoks Doğu Kilisesi'nin merkezi hâline gelirken kilisenin lideri olan patrik de "ekümenik" sıfatına layık görülerek Doğu kilisesinin en önemli ruhani lideri hâline gelmiştir. Patrikhane, her ne kadar Türk devleti tarafından resmen tanınmasa da hâlen Fener Rum Patrikhanesi adı altında faaliyetlerini sürdürmektedir. İstanbul bu yönüyle uzun süre Doğu kilisesinin merkezi olmuşken bir taraftan da Yavuz Sultan Selim'in (I. Selim) 1517'de Memlûkler'i devirip Mısır'ı fethetmesinin ardından İslam halifeliğinin de merkezi olmuştur. Bu tarihten halifeliğin 1924'te Mustafa Kemal Atatürk tarafından ortadan kaldırılmasına dek, Osmanlı sultanları aynı zamanda İslam'ın en büyük yöneticisi olan halife sıfatını da taşımışlardır. İstanbul'un Yahudiler için de önemi büyüktür. Şehir Osmanlılar tarafından fethedilmeden önce de önemli bir Yahudi nüfusa sahipti, fakat Yahudilerin 1492'de İspanya'dan ve 1496'da Portekiz'den sürülmelerinin ardından yeni yurtları İstanbul olur. Sayıları

200.000 olan bu gruba “Sefarad Yahudileri” denmiştir ve yüzyıllar boyunca İstanbul’un Yahudi cemaatini oluşturmuşlardır.

Uzun tarihi boyunca sadece bir defa el değiştiren İstanbul, buna karşın Avrupa’nın Asya ile buluştuğu yer olarak farklı din ve etnik gruplardan insanlara ev sahipliği yapmış, daima kozmopolit bir şehir olmuştur. Şehrin ilk yerleşimcileri olan Rumların sayısı savaşlar, nüfus mübadelesi ve azınlıkları hedef alan bazı olaylar neticesinde oldukça azalmıştır. Rumların iz bıraktığı yerler arasında Be-yoğlu ve Adalar semtleri gelmektedir. İstanbul’un bir başka önemli azınlığı ise halen İstanbul’da pek çok kilisesi bulunan Ermenilerdir. Ermeniler tarihsel olarak İç ve Doğu Anadolu’yu mesken edinmiş bir halk olsalar da İstanbul’da özellikle ticaret, zanaat ve basın-yayın hayatında önemli rolleri olmuştur. Benzer şekilde Yahudiler de İstanbul’a geldikleri 1490’lı yıllardan itibaren Osmanlı Devleti’nin ticaret hayatına ciddi katkı sunmuşlardır.

Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti Ankara olsa da kültürel ve ekonomik anlamda daima ülkenin merkezi İstanbul olmuştur. Ticaret, iş, yatırım ve finans alanında ülke ekonomisindeki yeri ilk sıra olan şehrin, ülkenin ithalat ve ihracatındaki yeriyse neredeyse bütün pastanın yarısına tekabül etmektedir. Şehrin tarihî dokusu ve Boğaz, Haliç gibi doğal güzellikleri turizm açısından oldukça cazip bir yer olmasını sağlarken, son yıllarda sayısı artan iş merkezleri, alışveriş merkezleri ve rezidanslar ile bu doku değişmekte ve İstanbul’da farklı türde bir mimari, kültürel doku ortaya çıkmaktadır.

İstanbul’un mimarisi, çeşitli noktalardan Türk mimarisinin genelinden ayrılmaktadır. Bunu daha iyi anlamak için şehrin tarihî gelişimini hesapta tutmak gerekir. Başta Ayasofya ve Aya İrini Kiliseleri olmak üzere, Bizans döneminden kalma kilise, manastır ve bazilikalar şehrin kadim tarihine ayna tutmaktadırlar. Bunların hepsinin İstanbul’un fethinden sonra bir minare eklenerek camiye dönüştürüldüğünü, Osmanlı döneminde inşa edilen camilerin de bu yapıların mimari üslubuna benzer özellikler taşıdığını hatırlatmak gerekir. Bizans döneminden kalma tarihî yapılar içinde dinî tesisler dışında surlardan, su kemerlerinden, sarnıçlardan, dikilitaşlardan,

hipodromdan, amfitiyatrolardan ve hamamlardan da bahsetmek gerekir. Bahsi geçen yapıların hemen hepsinin bugün Suriçi denilen ve eski şehrin merkezini oluşturan Fatih-Topkapı-Beyazıt bölgesinde yer alması, şehrin eskiden ne kadar küçük bir yaşam alanını kapsadığını ve zamanla çeperinin nasıl genişlediğini göstermektedir.

Osmanlı dönemi İstanbul mimarisinde Bizans'ın etkileri ve izleri güçlü şekilde hissedilirken, Orta Doğu İslam'ı ve Anadolu beyliklerinin mimari üslubunun da bununla birleştiği görülür. Fetih'le birlikte çökmekte olan Bizans'ta köhneleşen İstanbul'un büyütülerek yeniden imar edilmesi amaçlanır. Bu modele göre merkezin dışında kalan yerlere yeni merkezler kurulurken bunların iskeletini külliye yapıları oluşturacaktır. Külliye olması gereken üç yapı; çarşı, saray ve ulu camidir. Bunlara verilecek örnekler, Kapalı Çarşı (Bedesten), Topkapı Sarayı ve Fatih Camii'dir. Şehir, XVII. yüzyıla kadar bu plan dâhilinde genişletilerek iskân edilir.

Öte yandan Osmanlı mimarisi şehirde henüz İstanbul fethedilmeden önce, Boğaz ve Haliç çevresinde kurulan hisarlar ile başlamıştır. Şehrin fethinin ardından birkaç yıl içinde inşa edilen Yedikule Hisarı, Tophane, Baruthane ve Darphane binaları, Kız Kulesi, Haliç ve Kadırga Tersaneleri, Yeniçeri Kışlası, Bedesten Çarşısı, Eyüp Sultan Camii, Fatih Külliyesi ve de Topkapı Sarayı Sultan II. Mehmed döneminden kalan bazı nadide yapılar arasındadır. Sonrasındaki döneme ise eserleriyle XVI. yüzyıl Osmanlı mimarisini şahlandırmış olan Mimar Sinan damga vurmuştur. 31 külliye, 94 cami, 49 hamam, 19 imaret, 20 kervansaray, 14 köprü, 63 medrese, 36 saray, 6 su kemeri ve 22 türbenin mimarı olan Sinan, kuşkusuz Osmanlı-Türk mimarisinin en büyük ismidir. İstanbul'da inşa ettiği muazzam yapılar arasında ise pek çokları içinde Haseki Hürrem Sultan Külliyesi, Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi, Süleymaniye Külliyesi sayılabilir. Bu dönemde yapılmış bir başka önemli yapı ise Sedefkar Mehmed Ağa'nın eseri olan ve Ayasofya'nın tam karşısına inşa edilen Sultanahmet Camii'dir.

XVIII.-XIX. yüzyıllarda ise İstanbul mimarisinde, Osmanlı İmparatorluğu'nu etkisi altına alan "modernleşme" rüzgarlarının estiği

görülür. Bu dönemde devlet eliyle yaptırılan azametli yapılardan ziyade, -özellikle de üst zümreden- şehrin sakinlerinin yaşadıkları kenti dönüşüme uğrattığı gözlemlenir. “İstanbul Baroku” ya da “Osmanlı Baroku” denilen bu dönemde iç ve dış cephesiyle İstanbul’un konut mimarisinin değiştiği gözükür. Boğaz kıyısındaki Emirgan, Bebek, Arnavutköy gibi semtlerde inşa edilen yalılar da ilk kez XVIII. yüzyılda görülmeye başlar. Dönemin zevk ve sefaya düşkünlüğünü vurgular şekilde “Lale Devri” diye adlandırılan bu dönemde pek çok köşk, kasır ve benzeri binalar, Osmanlı elit zümresinin şatafatlı hayat tarzını vurgular niteliktedir. Bu dönemi yansıtan belki de en iyi eser olan “Sadabat”, Lale Devri’ni sona erdiren “Patrona Halil İsyanı” neticesinde İstanbul’un fakir halkı tarafından yerle bir edildiğinden günümüze kalmamıştır. Bu dönemin ruhunu yansıtan diğer eserler arasında ise III. Ahmet Çeşmesi, Nuruosmaniye Külliyesi ve Şerifler Yalısı sayılabilir.

XIX. yüzyılda ise Ortaköy Camii, Yıldız Hamidiye Camii, Selimiye Kışlası, Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı ve Çırağan Sarayı gibi eserlerde Avrupa mimarisine daha da eklenmiş bir Türk mimari üslubu görülür. Özellikle uzun sürmüş II. Abdülhamid döneminde saray ve köşk yapımına özen gösterilmiştir. Tanzimat’la birlikte modern dünyaya entegre olma isteğini açık eden Osmanlı Devleti’nin bu isteğinin mimariye de yansıdığı görülür. Avrupa’dan gelen ziyaretçilerle dolup taşan Beyoğlu’nun şehrin yeni eğlence merkezi olması ve bir açıdan şehrin eski yüzünü temsil eden Fatih ile olan zıtlığı, sonraki dönemin edebî eserlerinde de konu edilen bir ikilik oluşturmuştur (bkz. Peyami Safa: *Fatih Harbiye*).

Cumhuriyet dönemi İstanbul’u, başkentin Ankara’ya taşınması ve ulus odaklı kurulan devlet neticesinde İstanbul’un çokkültürlü yapısının değişmesiyle mimari açıdan daha çok ihtiyaca yönelik eserlerin inşa edildiği bir özelliğe sahiptir. Bu dönemde şehrin savaşla düşen nüfusunun 1950’lerden sonra başlayan köyden kente göçlerle giderek arttığı ve bu nüfus artışının durdurulamaz boyutlara ulaşarak günümüze kadar sürdüğünü vurgulamak gerekir. Bu da şehrin yaşam alanlarının git gide genişlemesine ve altyapı problemlerinin ortaya çıkmasıyla bunların çözümüne yönelik yapıların

inşa edilmesine yol açmıştır. Bu dönemde vurgulanması gereken mimari eserler arasında Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan üç büyük köprünün yanında meydan, park, bulvar gibi daha önce İstanbul'da görülmeyen yapıların inşa edildiği görülür. Haliç'teki Unkapanı Köprüsü, Taksim Meydanı ve Gezi Parkı, Beyazıt Meydanı, Atatürk Bulvarı gibi fonksiyonel yapıların yanında Harbiye Açık Hava Tiyatrosu, İnönü Stadyumu, Atatürk Kültür Merkezi, Maçka Parkı ve İstanbul Büyükşehir Belediye binası gibi devasa yapıların bir metropole dönüşen İstanbul'un en dikkat çekici modern mimari yapıları olduğunu söylemek gerekir. Bunların dışında ise 2000'li yıllardan itibaren sayısı hızlıca artan alışveriş merkezleri, iş merkezleri ve rezidanslar, oteller, toplu konut yapıları ve gökdelenler İstanbul'u kuşatmakta, çoğunlukla şehrin tarihi dokusuyla kontrast oluşturan bir manzara meydana getirmektedirler.

Özetle, İstanbul'un mimari değişiminin şehrin tarihi, etnik, kültürel ve demografik açıdan geçirdiği tüm değişimlere ışık tuttuğu; bu mimari ürünlerde İstanbul'un tarihini okumanın mümkün olacağı söylenebilir.

Kaynaklar

Derviş, Pelin, Bülent Tanju, and Uğur Tanyeli. *Becoming Istanbul: An Encyclopedia*. İstanbul: Garanti Galerisi, 2008.

Koçu, Reşat Ekram. *İstanbul Ansiklopedisi*. Vol. I-XI. İstanbul: Koçu Yayınları, 1960.

Kolektif. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. Vol. I-X. İstanbul: İstanbul Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2016.

Kós, Károly. *Isztambul*. Budapest: Helikon, 2015.

Kuban, Doğan. *İstanbul: Bir Kent Tarihi*. Translated by Zeynep Rona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Pamuk, Orhan. *İstanbul: Hatıralar ve Şehir*. İstanbul: İletişim, 2003.

Metinle İlgili Sorular

1. İstanbul'un tarihsel gelişiminde hangi olaylar rol oynamıştır.

2. İstanbul'u tarih boyunca bu kadar önemli yapan özellikleri nelerdir?
3. İstanbul'un mimari gelişimi ne şekilde gerçekleşmiştir?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metindeki sıfat tamlamalarını gösteriniz.
2. Metindeki ünlü düşmelerini gösteriniz.
3. Metinde fiilden isim yapmakta kullanılmış yapım eklerini gösteriniz.

Metindeki Bilinmeyen Kelimeler

haliç: Arapça "denizin kara içine uzanan kısmı, çekinti, körfez" anlamlarına gelen *ḫalīc* sözcüğünden gelmektedir. Türkçede ise İstanbul'un Avrupa yakasını kaplayan Çatalca Yarımadası'nın güneydoğu ucunda, Boğaziçi girişinde, İstanbul (Tarihi yarımada) ve Be-yoğlu platolarını birbirinden ayıran deniz girintisinin özel adıdır. Kuş bakışı görüntüsü güneş vurduğunda bir altın boynuzu andır-dığı için İngilizcede "Golden Horne" diye adlandırılmıştır.

imaret: Arapça *ʿimāra(t)*, "bayındırlık, yapılaşma" sözcüğünden evrilmiştir. Medrese öğrencilerine, cāmi çalışanlarına, yoksullara ve yolculara yemek dağıtmak üzere kurulmuş aş evi anlamındaki "imarethane" sözcüğünün kısaltması olarak kullanılır. Külliyelerde mutlaka imaret bölümü de bulunur, karnı aç olan herkese burada yemek verilirdi.

mübadele: Arapça değiş tokuş etme, bir şeyi başka bir şey ya da bedeli karşılığında değiştirme anlamına gelen *mubādala(t)* sözcü-ğünden gelmektedir. "Bedel" sözcüğü de aynı kökten gelmektedir. Türkçede mübadele denilince akla, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Tür-kiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı arasında imzalanan nüfus değiştirme anlaşması gelmektedir. Buna göre savaştan sonra yeni sınırları çizilen Türkiye içerisinde kalan 1.200.000 Ortodoks Rum Yunanistan'a gönderilmiş, Yunanistan'daki 500.000 Müslüman Türk de Türkiye'ye gönderilmiştir. Mübadele 1923'te başlayıp 1930'a kadar sürmüştür.

Dinsel İnanışlar ve İnanç Grupları

Türkiye’de farklı inanç gruplarından insanlar yaşasa da dinsel çeşitliliğin Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki kadar geniş olmadığını söylemek gerekir. Türkiye’de hâkim din olan İslam’ın yanında Hristiyanlık’a ve Yahudilik’e inanan vatandaşlar da yaşamaktadır. Yapılan araştırmalara göre ülkedeki Müslümanların sayısı, 2012 yılında yapılan bir ankette %98 iken, bu sayı 2016’da %82’ye gerilemiştir³. Kendini Müslüman olarak tanımlayanların içinde ise düzenli olarak namaz kılanların sayısı %39, Ramazan ayında oruç tutanların sayısı ise %65 olarak belirlenmiştir⁴. Bir başka veriye göre ise Türkiye’de deist ve ateistlerin sayısı, özellikle yeni nesil arasında gün geçtikçe artmaktadır.

Türkiye’deki Müslümanların büyük bir kısmı İslam’ın Sünni kolunun Hanefi mezhebine mensuptur. Sünni İslam, İslam’ın da en geniş kolu olmakla birlikte, Türkiye nüfusunun %71-%74’ü kendini Sünni-Hanefi olarak tanımlamaktadır⁵. Türkiye’deki Kürt nüfusun büyük çoğunluğu ise yine Sünnilik’in bir alt kolu olan Şafii mezhebine mensuptur. Bu mezheplerin dışında Sünnilik içinde gelişen çeşitli tarikatların (Nakşibendi, Nurcular, Kadiri, Halveti, vs.) ve

³ Conrad Hacket et al., “The Global Religious Landscape,” in The Global Religious Landscape A Report on the Size and Distribution of the World’s Major Religious Groups as of 2010 (PEW, 2012), 22; Bahar Kılıç, “Türkiye’deki inanç/inançsızlık haritası | Ateizm Derneği Resmi Sitesi,” 13 Mart, 2021, <https://www.ateizmderneği.org.tr/blog/2021/03/13/turkiyedeki-inanc-inancsizlik-haritasi/>.

⁴ [2] “Optimar’dan din-inanç anketi: Yüzde 89 Allah’ın varlığına ve birliğine inanıyor,” T24, <https://t24.com.tr/haber/optimar-dan-din-inanc-anketi-yuzde-89-allah-in-varligina-ve-birligine-inaniyor,821459>.

⁵ Murat Yetkin, “Türkiye’de kaç Kürt, kaç Sünni, kaç Alevi yaşıyor?,” Yetkin Report | Siyaset, Ekonomi Haber-Analiz, Yorum (blog), Kasım 18, 2019, <https://yetkinreport.com/2019/11/18/turkiyede-kac-kurt-kac-sunni-kac-alevi-yasiyor/>.

cemaatlerin (Menzil, İskenderpaşa, İsmailağa) mürit sayısı da az değildir.

8: Kadiri Tarikati'na Mensup Dervişlerin Zikir Ayinini Resmeden Çizim (kaynak: <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2018/05/tarikat-i-aliyye-adabinda-zikrullah-ve-devran.html>)

Türkiye'de kendini Müslüman olarak gören bir diğer mezhep Aleviliktir. İran'daki Şiilik'ten farklı olan bu inanç tarzı, "Türkiye/Anadolu Aleviliği" gibi adlarla da anılmaktadır. Bu inanışın mensupları İslam'ın beş farzı olarak kabul gören ibadetlerin çoğunu gerçekleştirmezler. Aleviler ibadetlerini camide değil, cem evi denilen kendi özel ibadethanelerinde gerçekleştirirler. Aleviler etnik olarak genellikle Türk olsalar da Kürtler ve Zazalar arasında da Aleviliğe mensup olanlar vardır. Aleviler büyük şehirlerin dışında daha çok Sivas, Tokat, Erzincan, Tunceli gibi şehirlere bağlı İç ve Doğu Anadolu köylerinde yaşamaktadırlar. Alevilerin nüfusu tam olarak bilinmemekle birlikte 5 milyon ile 10 milyon arasında değişen sayılardan söz edilmektedir.

9: Alevilerin Cem ayininden bir kare (kaynak: <https://www.hurriyetdailynews.com/alevi-worship-places-to-get-public-support-in-istanbul-izmir-150968>)

Bunun dışında Nusayri denilen ve daha çok Suriye ve Lübnan'da etkin olan Arap Alevileri, Türkiye'nin Hatay, Adana ve Mersin illerinde yaşarken nüfuslarının 500.000-1.000.000 civarında olduğu belirtilmektedir. Anadolu Alevileri ve Nusayriler dışında Şiilik mensubu Caferiler de Doğu Anadolu'daki Iğdır, Kars, Muş gibi illerde yaşamaktadır. Türkiye'deki Caferilerin nüfusunun 500.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye'de Müslümanlık dışında var olan bir başka büyük din, Hristiyanlıktır. PEW Araştırma Grubu'nun 2010 yılında hazırladığı rapora göre Türkiye'deki nüfusun %0.4'ü Hristiyan'dır. Hristiyanların arasında en büyük grubu, sayıları 60.000'i bulan Ermeni Ortodokslara ait Apostolik Kilise mensupları oluşturmaktadır. İstanbul'da ve Anadolu'nun pek çok yerinde Ermenilere ait kiliseler bulunmaktadır.

Hristiyanlık açısından Türkiye'de Ermenilerin ardından, tarihsel olarak Mezopotomya'da yaşayan, bugün ise dünyanın çeşitli

yerlerine dağılmış Süryaniler gelmektedir. Süryanilerin önemli bir kısmı Doğu Hristiyanlığının kolu olan Nesturî veya Asurî mezhebine bağlıyken, geri kalanı ise Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı Keldanî mezhebini seçmiştir. Türkiye'de yaklaşık 20.000 Süryani yaşadığı düşünülmektedir.

Bir diğer önemli Hristiyan topluluk ise, sayıları bugün çok azalmış olsa da Rum Ortodoks Kilisesi'nin mensubu olan Türkiye Rumları'dır. Rum Ortodoks Kilisesi'nin merkezi, Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi'dir. Ekümenik, yani eşitler arasında birinci, sıfatı da taşıyan bu patrikhane, Doğu Ortodokslarının baş kilisesi olarak kabul görür. Bunun dışında bir başka önemli yapı, şu anda kapalı bulunan Heybeliada Ruhban Okulu'dur. Türkiye'deki Rum Ortodoksların sayısı yaklaşık 4000-5000 olarak gösterilmektedir.

Türkiye'de yaşayan İbrahimî din mensupları içinde Yahudiler de bulunmaktadır. Türkiye Yahudilerinin büyük bir kısmını 15. yüzyılda İspanya ve Portekiz'den sürgün edilen Sefarad Yahudileri oluşturmaktadır. İspanya'daki engizisyondan kaçan 150.000 Yahudi Osmanlı Devleti tarafından kabul edilerek İstanbul, Selanik gibi şehirlere yerleştirilir. Bunun dışında İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin zulmünden kaçan, aralarında bilim adamlarının da olduğu yaklaşık 15.000 Yahudi de Türkiye'ye sığınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında toplumun önemli bir kısmını Yahudiler oluşturmuştur. Fakat tarih boyunca yaşanan çeşitli olumsuz gelişmelerle Yahudilerin Türkiye'deki sayısı bugün 15.000-20.000 civarına gerilemiştir.

Bunların dışında bahsedilmesi gereken, daha küçük sayıdaki dinî gruplar arasında Bahailer, Yezidiler, Zerdüşter ve sayıları son yıllarda artan Tengriciler gelmektedir.

Kaynaklar

Akturk, Sener. "Religion and Nationalism: Contradictions of Islamic Origins and Secular Nation-Building in Turkey, Algeria, and Pakistan*." *Social Science Quarterly* 96, no. 3 (2015): 778-806.

Braude, Benjamin, and Bernard Lewis, eds. *Christians & Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*. New York: Holmes & Meier Publishers, 1982.

Çarkoğlu, Ali, and Binnaz Toprak. *Değişen Türkiye’de din, toplum ve siyaset*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2006.

Gözaydın, İştar. *Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti’nde Dinin Tanzimi*. 1: İletişim Yayınları, 2020.

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Şentürk, Recep, Bahattin Akşit, Önder Küçükkural, and Kurtuluş Cengiz. *Türkiye’de Dindarlık Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

Metinle İlgili Sorular:

1. Türkiye’de hangi dinî grupların ibadethane açma özgürlüğü vardır?
2. İstanbul’da bulunan Fener Rum Patrikhanesi’nin önemi nedir?
3. Türkiye’de en çok hangi din ve mezhebe bağlı insan yaşar?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde bulunan sıfatfiilleri yazınız.
2. Metinde bulunan yapım eklerini yazınız.
3. Metindeki ünlü düşmelerini yazınız.

Metindeki bilinmeyen kelimeler

tarikât: Arapça “yol, mezhep, yöntem” anlamına gelen *tarîkâ* kelimesinden üretilmiştir. Allah’a ulaşmanın ve onu tanıman bir yolu anlamında kullanılır. Bu yolun nasıl izlenmesi gerektiği konusunda oluşan farklılıklar tarikatları doğurur. Kur’an’da yazılanları kabul etmekle birlikte, İslam dinini bunun ötesine geçerek anlama ve yorumlama ihtiyacı sonucu doğmuştur. Belirli ilkeler doğrultusunda

bir araya gelmiş dini topluluk anlamına gelen “cemaat”lerden farkı ise, tarikatlarda tarikat kurucusuna dayan uzun silsilelerin olmasıdır. Türkiye’deki en meşhur tarikatlar Mevlevilik, Bektaşilik, Nakşibendilik ve Kadirilik’tir.

mürit: Mürit, belirli bir tarikatın ibadet ve zikir pratiklerini uygulayan takipçisidir. Kendi iradesinden tamamen vazgeçip şeyhinin, yani mürşidin dediklerini harfiyen yapmakla yükümlüdür. Arapça “murat eden, dileyen” anlamına gelen murîd sözünden alıntıdır.

farz: İslam’da Allah’ın yapılmasını kesin olarak şart koştuğu, yapılmamasını çok büyük günah saydığı beş önemli ibadet şekli. Bunlar kelime-i şehadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, Hacca gitmek ve zekât vermektir. Arapçadaki “zorunluluk, dini gereklilik” anlamına gelen farđ sözcüğünden gelmektedir.

Etnik Yapı

Türkiye’de nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler oluşturur. Türkiye Cumhuriyeti’nin 1982 tarihli Anayasası’nın 66. maddesine göre, “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.” Fakat bu tanıma rağmen kendini Türk olarak tanımlamayan veya öyle tanımlasa bile farklı etnik kökenlere sahip olduğunu belirten azınlık grupların sayısı da az değildir.

Türkiye’deki azınlık gruplar Müslüman ve gayrimüslim azınlıklar olarak ikiye ayrılabilir. T.C. yasaları önünde resmî olarak azınlık statüsüne sahip olan azınlık gruplar yalnızca gayrimüslim azınlık olan Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdir. Bu grupların azınlık statüsü kazanması, Türkiye Kurtuluş Savaşı’nın ardından imzalanan “Lozan Barış Antlaşması” sayesinde mümkün olmuştur (gayrimüslim azınlık gruplar için bkz. “Türkiye’de Din ve Dinî Gruplar”). Bu gruplar azınlık statüleri sayesinde kendi ibadethanelerini açabilmekte, ayrıca kendi ilk ve ortaöğretim kurumlarını da işletebilmektedir. Lozan Barış Antlaşması’na göre Türkiye’deki azınlıklar sadece bu üç gruptan ibarettir.

Fakat buna rağmen Türkiye’de çeşitli etnik gruplara mensup, ana dili Türkçeden farklı olan veya olmasa bile kendini farklı bir etnik kimlik ile tanımlayan kişiler ve topluluklar yaşamaktadır. Çoğunluğu Müslüman olan bu gruplarla ilgili sorunların başında nüfuslarının tam olarak bilinmemesi gelmektedir. 1965’ten itibaren yapılan nüfus sayımlarında etnik köken sorulmadığı için hangi etnik grubun ne kadar mensubu olduğu konusu bir muammadır.

Müslüman olan azınlıkların başında kuşkusuz Kürtler gelmektedir. Aralarında Ezidî ve Zerdüştler de bulunsa da çoğunluğu Sünni Şafii mezhebine bağlı olan Kürtlerin nüfusları hakkında 13 ile 20 milyon arasında çeşitli rakamlar söylenmektedir. 2011’de yapılan bir araştırmada ise Türkiye’deki nüfusa oranlarının %15-%18

olduğu saptanmıştır⁶. Türkiye’de daha çok Doğu Anadolu (Kars, Van, Muş, vs.) ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde (Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Hakkâri, vb.), özellikle de Mezopotamya (tr. İki Nehir Arası) denilen tarihî bölgenin çevresinde yaşamaktadırlar. Bunun yanında İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyükşehirlerde de çok sayıda Kürt ikamet etmektedir. İranî bir halk olan Kürtlerin Türkiye’deki kolu, ağırlıklı olarak Kürtçenin Kurmanci (Kurmançça) diyalektini konuşmaktadır. Türkiye’de ana dili konuşma oranının en yüksek seviyede olduğu azınlık topluluğu olan Kürtlerin siyasî temsilcileri, ana dilde eğitim ve başka bazı temel azınlık hakları konusunda çeşitli taleplerde bulunmaktadır. Kürtlerin folkloruna dair en belirgin öğeler arasında davul ve zurna eşliğinde oynanan halayları, canlı renklerin ağır bastığı yöresel kıyafetleri (şalvar, puşi, şal u şepik, kiras-fistan, ...) ve kuzu etiyle yerel baharatların (pul biber, sumak, kişniş, ...) harmanlandığı zengin mutfakları (urfa kebabı, ciğer şiş, lahmacun, çiğ köfte, ...) gelmektedir.

Türkiye’deki bir başka İranî azınlık grup ise Zazalardır. Türkiye’de daha çok Doğu Anadolu (Tunceli, Bingöl, Elazığ, Erzincan, ...) bölgesinde yaşayan Zazalar, Kuzeybatı İran diline bağlı Zaza-Gorani dil grubundaki Zazaki (Zazaca) diyalektini konuşurlar. Dilleri Kürtçeden fazlasıyla etkilendiği ve Kürtlerle yakın coğrafyada yaşadıkları için Zazaların Kürt olduğuna dair teoriler de ortaya atılmıştır. Geçmişte “kekeme” anlamına gelen Zaza kelimesi aşağılayıcı kabul edildiği için kendilerine Dimli de demişlerdir. Zazaların arasında Sünni Müslümanlar olduğu gibi çoğunlukla Alevi/Kızılbaş inancına bağlıdırlar. Sözlü edebiyatları zengindir, geniş bir halk şiri ve halk masalı geleneğine sahiptirler.

Müslüman azınlıklar arasında 19. yüzyılda meydana gelen Osmanlı-Rus savaşlarının sonucu olarak Türkiye topraklarına göç eden toplulukları da saymak gerekir. Bunların arasında 1783’te Çarlık Rusya’sı tarafından ilhak edilen Kırım Yarımadası’ndan Osmanlı’ya göç eden Kırım Tatarları geniş yer tutarlar. Çoğunlukla

⁶ Mesut Yeğen, Kürt Seçmenlerin Oy Verme Dinamikleri: Kuzeydoğu- Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu Alt Bölgelerinde Seçmenin Siyasal Tercihlerinin Sosyolojik Analizi (Ankara, 2015), 11.

Eskişehir ve Polatlı'da yaşayan Kırım Tatarları, bu tarihten sonra da çeşitli sebeplerle Kırım'dan göçe zorlanmışlardır ve yeni yerleşim yerleri de genellikle Türkiye toprakları olmuştur. Nüfusları benzer sebeplerden tam olarak bilinmemekle birlikte diasporada yaşayan Kırım Tatarlarının "vatana dönüş hareketi" güncelliğini korumaktadır. Büyük çoğunluğu artık Türkleşen ve ana dilini unutan Kırım Tatarlarının kültürüne dair ilk akla gelen unsur, bir tür hamur işi olan çibörektir.

19. yüzyıldaki Osmanlı-Rus savaşları ve Sovyetler Birliği'nin katı iskân politikası sonucunda Türkiye topraklarına başka Türk veya Müslüman halklar da göç ettirilmiştir. Bunlar arasında en dikkate değer olanları, özünde bir Kuzeybatı Kafkasya halkı olan Çerkeslerdir. Kendilerine Adıge diyen ve bu dili konuşan Çerkesler, Türkiye'deki en büyük azınlık gruplarından birini oluştururlar. Türkiye'nin pek çok bölgesine dağılmışlarsalar da ağırlıklı olarak kuzeyde Samsun ve Ordu, güneydoğuda Kahramanmaraş, Orta Anadolu'da Kayseri ve Batı'da Bandırma ve Düzce gibi şehirlerde yaşamaktadırlar. Çerkeslerin de büyük kısmı kendini "Türk" olarak ifade etse de Çerkes Dernekleri vasıtasıyla etnik kimliği canlı tutma adına Adıgece dersleri verilmektedir. Çerkesler Türk toplumunda daha çok geleneklerine bağlılıkları ve yaşlılara büyük saygı duymalarıyla bilinir. Türkiye'deki Kuzey Kafkasya kökenli halklar

arasında Çerkeslerin dışında Abhazlar, Çeçenler, Osetler, Dağıstanlılar ve Karaçay-Balkar Türkleri de yer almaktadır.

10: Çerkes Halk Dansı (kaynak: <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87erkesler#/media/Dosya:Islame-ensemble.jpg>)

Türkiye’de Güney Kafkasya kökenli etnik topluluklar da mevcuttur. Bunlar arasında Gürcüler ve Lazlar başı çeker. Gürcülerin Türkiye’ye göçleri daha çok ekonomik ve sosyolojik kökenli olarak son yıllarda gerçekleşmiş iken, Lazlar çok uzun süredir Karadeniz’in güney kıyılarında yaşamaktadır. Lazların Türkiye’deki nüfusları için 150.000 ile 1.000.000 arasında çeşitli sayılar söylene de Lazcanın konuşuru günümüzde çok azalmıştır. Geçmişte Trabzon Rum İmparatorluğu çatısı altında yaşayan Lazların bugün ağırlıklı olarak yaşadığı şehirler Rize ve Artvin’dir. Laz kültürüyle ilgili en dikkate değer unsurlar kemençe ve tulum gibi müzik aletleri ile horon adı verilen danslarıdır. Bunun yanında zengin bir mutfak kültürleri

vardır. Muhlama (kuymak), laz böreği, karadeniz pidesi gibi yemeklerin yanında neredeyse her şekilde tükettikleri hamsi adlı küçük balık Laz mutfağı için çok önemlidir.

Bu saydığımız azınlık toplulukların yanı sıra irili ufaklı sayılarda yaşayan diğer kayda değer etnik azınlıkları üç grupta toplayabiliriz. 1) Türk kökenliler: Azeriler, Terekemeler, Ahıska Türkleri, Uygurlar, Kazaklar, Özbekler, Kırgızlar, Türkmenler, Karapapaklar, Yörükler; 2) Balkan ve Avrupa kökenliler: Pomaklar, Arnavutlar, Boşnaklar, Romanlar, Levantenler; 3) Orta Doğu kökenliler: Araplar, Süryaniler, Farslar, Yezidiler.

Kaynaklar

Bayır, Derya. *Türk Hukukunda Azınlıklar ve Milliyetçilik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2017.

Çağlayan, Ercan. *Zazalar: Tarih, Kültür ve Kimlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2018.

Oran, Baskın. *Türkiye’de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İctihat, Uygulama*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Palabıyık, Mustafa Serdar. *1915 Olaylarını Anlamak: Türkler ve Ermeniler*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2015.

T.C. Anayasa Mahkemesi, Yunus Emre Yılmazoğlu, and İsmail Emrah Perdecioğlu. *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2019.

Tüzün, Cem, ed. *1990’larda Kürtler ve Kürdistan*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015.

Metinle İlgili Sorular

1. Türkiye’deki azınlıkların kökenleri daha çok nerelere dayanmaktadır?
2. Türkiye’deki azınlıklar gruplarının en büyük problemi nedir?
3. Türkiye’deki azınlıkların ana dillerini konuşamamasının sebebi ne olabilir?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde bulunan sıfatfiilleri yazınız.
2. Metinde bulunan isim tamlamalarını yazınız.
3. Metinde bulunan birleşik kelimeleri yazınız.

Metindeki Bilinmeyen Kelimeler

gayrimüslim: Arapça ğayr “başka, diğer” anlamındaki sözcükten türeyen gayri sıfatı ve Müslim kelimesinin birleşimiyle oluşmuş kelime. Osmanlı toplumunda Müslüman olmayan vatandaşları tanımlamak için kullanılmıştır.

Kızılbaş: kızıl + baş şeklinde oluşmuş kelime. Selçuklular döneminde Türkmen boyları başlarına kızıl börk takardı. Daha sonra Anadolu’da da özellikle Alevi Bektaşî Türkmenler arasında bu âdet sürmüştü. Bu grupları tanımlamak için muhtemelen XV. yüzyıldan itibaren “kızılbaş” kelimesi kullanılmaya başlandı. Zamanla sözcük incitici bir anlam kazanmıştır ve Aleviler tarafından kullanılması hoş karşılanmamaktadır.

hamur işi: Arapça çamîr “kabarmış, mayalanmış, mayalanmış hamur” sözcüğünden alınan hamur sözcüğüyle türetilmiş isim grubu. Türk mutfağında büyük yer tutan bir yiyecektir. Börek, çörek ve poğaçaya başlıca hamur işi mamulleridir. Bunların da kıymalı, patatesli, ispanaklı, peynirli gibi pek çok alt türü olabilir.

Tarihteki Ünlü Türkler

Ünlü Türkler dendiğinde akla tarihe damga vurmuş liderler, bilim insanları, sanatçılar ve başka bir alanda dünyaca tanınmış kişiler gelmelidir. Türkler geleneksel anlamda savaşçı bir millet oldukları için, ilk akla gelen ünlü Türkler de tarih sahnesinde yer edinmiş kağanlar, savaşçı liderler figürlerdir.

Türklerin ata olarak kabul ettikleri Büyük Hun İmparatorluğu'nun kurucusu Mete Han, tarihteki ilk ünlü Türk olarak görülebilir. MÖ 234-174 yılları arasında yaşayan Teoman oğlu Mete Han, Orta Asya bozkırlarındaki dağınık kabileleri birleştirerek bugünkü Moğolistan ve çevresinde büyük bir bozkır devleti kurmuştur. Mete Han'ın ve Asya Hunları da denilen halkının gerçek kökeni hakkında tartışmalar olmakla birlikte Türkler bu devleti tarihte kurdukları ilk devlet olarak görürler. Buna dayanarak Türk Silahlı Kuvvetleri - ambleminde de görüleceği üzere- kuruluş tarihini, Mete'nin "onlu sistem" denilen ordu düzenini oluşturduğu tarih olan MÖ 209 tarihi olarak belirtir. Türklerin en önemli destanlarından olan Oğuz Kağan Destanı'nın başkahramanının da aslında Mete olduğuna dair teoriler vardır.

Türk olduğuna dair tartışmalar olsa da Türklerin ata olarak kabul ettiği bir başka büyük lider ise Attila'dır. MS 434'ten 453'teki ölümüne kadar Avrupa Hunlarının hakanlığını yapan Attila, dünya üzerindeki en güçlü birkaç liderden biri kabul edilmiştir. Doğu ve Batı Roma'nın korkulu rüyası olan Attila, özellikle Batı Roma'ya ait Avrupa topraklarına yaptıkları akınlarla, Batı'nın imgeleminden uzun süre boyunca silinmeyecek "barbar göçebe" imgesini yaratmıştır. İtalya'nın dahi bir kısmını fethetmiş, fakat Roma'yı ele geçirmeyi başaramamış olan Attila'nın ölümünden kısa sonra Avrupa Hun Devleti de yok olmuştur.

Bir başka ünlü Türk lider, Türklere Anadolu'nun kapılarını açan 1071'deki Malazgirt Savaşı'ndan galip çıkan Alp Arslan'dır. Büyük

Selçuklu Devleti'nin ikinci sultanı olan Alp Arslan'ın hükümranlığında (1063-1072), Selçukluların Anadolu ve Mezopotamya'daki toprakları çok büyük ölçeklerde genişlemiştir. Özellikle Anadolu'daki Bizans istihkamlarına düzenlediği akınlarla Doğu Roma İmparatorluğu'nu meydan muharebesine zorlayarak Anadolu'daki Hristiyan egemenliğini sonlandırmıştır. O tarihten itibaren Anadolu tamamen bir Müslüman-Türk yurdu hâline gelmiştir.

Savaşçılar dışında da tarihe damga vurmuş Türklerden bahsedilebilir. Bunların başında 13. yüzyılda yaşamış olan, yarı efsanevi Nasreddin Hoca (1208-1284) gelmektedir. Eskişehir'in Sivrihisar ilçesinde doğup Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya'nın Akşehir ilçesinde yaşayan Nasreddin Hoca'nın türbesi de bugün burada bulunmaktadır. Nevi şahsına münhasır bir karakter olarak nitelendirilebilecek Nasreddin Hoca'yı ünlü yapan, başından geçen komik ve öğretici anekdotlardır. Nasreddin Hoca'nın toplumun aksayan ve gülünç yönlerini gözler önüne serdiği bu anekdotlara Türkçede fıkra denmektedir. Sadece Anadolu'da değil, Balkanlar, Orta Doğu ve Orta Asya'da Hoca Nasreddin veya Molla Nasreddin gibi adlarla tanınan Nasreddin'in mizahi yönünü en iyi anlatan iki detay eşeğine sürekli ters binmesi ve türbesinde duvar bulunmamasına rağmen kapalı bir kapı olmasıdır. Nasreddin Hoca, UNESCO tarafından da insanlığın ortak kültür mirası kabul edilmiş ve 1996-1997 yılı uluslararası Nasreddin yılı olarak tescillenmiştir.

Aynı yüzyılda yaşamış bir başka büyük Türk ise, Türk tasavvufunun ve halk şiirinin önemli ismi Yunus Emre'dir (1238-1328). Tıpkı Nasreddin Hoca gibi Yunus Emre de UNESCO tarafından ortak kültür mirasımızın bir parçası kabul edilmiş ve doğumun 750. yılı, yani 1991 senesi, dünya Yunus Emre yılı olarak ilan edilmiştir. Nasreddin Hoca gibi Sivrihisar dolaylarında doğduğuna inanılan Yunus, Anadolu'nun köylerini diyar diyar dolaşarak söylediği gönül telinden kopan şiirleriyle Türk kültürüne şekil vermiştir. İslam'ı ve Allah sevgisini oldukça farklı ve derinden yorumlamasıyla geleneksel İslam anlayışından ayrılan Türk sufiliğinin doğuşunda en önemli rolü o üstlenmiştir. Şiirlerinden bir örnek:

Hak cihana doludur
Kimseler Hakk'ı bilmez
Onu sen senden iste
O senden ayrı olmaz

Dünyaya inanırsın
Rızka benimdir dersin
Niçin yalan söylersin
Çün sen dediğin olmaz

Ahret yavlak ıraktır
Doğruluk gey yaraktır
Ayrılık sarp firaktır
Hiç varan geri gelmez

Dünyaya gelen göçer
Bir bir şerbetin içer
Bu bir köprüdür geçer
Cahiller onu bilmez

Gelin tanış olalım
İşi kolay kılalım
Sevelim sevilelim
Dünyaya kimse kalmaz

Yunus sözün anlarsan
Ma'nisini dinlersen
Sana bir amel gerek
Bunda kimesne kalmaz

Yunus ile aynı yüzyıllarda Anadolu'da, Konya'da yaşamış ve orada tekkesini kurmuş olan Mevlâna Celaleddin-i Rumi, her ne kadar İran'da doğmuş ve şiirlerini Farsça yazmış olsa da Türk tasavvufuna büyük etkisi olmuş bir sufi şeyhidir. Oğlu Sultan Veled'in kurduğu Mevlevîlik tarikatı bugün dahi aktif olup bu tarikata üye olan dervişlerin icra ettiği sema ayini bütün dünyada "whirling dervish"

adıyla bilinmektedir. Tasavvufi anlayışının temelini insanı oturtan Mevlâna, bütün dünyaca tanınan bir alimdir.

15. yüzyılda Timur Hanlığı'na bağlı Semerkant'ta dünyaya gelip yaşamının bir kısmını İstanbul'da geçiren Ali Kuşçu (1400-1474), din alimliği ve hukukçuluğunun yanında Türk dünyasında yaşamış en büyük gök bilimci ve matematikçilerden biri olarak kabul edilir. Kendisi gibi gök bilimci ve matematikçi olan babası Uluğ Bey'in şahin yetiştiricisi olmasından ötürü "Kuşçu" ismini alan bilgin, Kirman, Herat, Taşkent ve Tebriz gibi dönemin en önemli kültür ve bilim merkezlerinde aldığı eğitimler neticesinde Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'a davet edilmiş ve yaşamının son dönemlerini burada tamamlamıştır. Semerkant'taki Uluğ Bey Rasathanesi'nde yaptığı gözlemlerle ayın safhaları ve Merkür'ün gezegen modeli hakkında eserler veren Ali Kuşçu'nun bu eserleri 1650'de John Greaves tarafından Latinceye de çevrilmiş ve Batı dünyasında bilimin gelişimine katkı sağlamıştır.

Ali Kuşçu'nun ardından bilim dünyasına katkıda bulunmuş bir başka büyük Türk, Kanuni Sultan Süleyman döneminde kaptan-ı deryalık yapan Piri Reis'tir (1465-1553). *Kitab-ı Bahriye* (Denizcilik Kitabı) adını taşıyan eserinde çizdiği haritalar ve çizelgelerle navigasyon, coğrafya ve gemicilik tarihine büyük katkıda bulunmuştur. Özellikle 1513'te çizdiği dünya haritasının yeni dünyayı, yani daha sonra Amerika olacak kıtayı da içermesi, bu haritanın Kristof

Kolomb'un coğrafi keşiflerinde etkisi olduğuna dair şüpheler uyardır.

11: Piri Reis'in Dünya Haritası (kaynak: <https://hisfu.co/2020/12/02/the-piri-reis-map/>)

Bir başka ünlü Türk denizci ise, Osmanlı Devleti'nin Sultan Süleyman dönemindeki fetihlerinde büyük katkısı olan Barbaros Hayreddin Paşa'dır (1466-1546). Yunanistan'ın Midilli adasında doğup -daha sonra Oruç Reis diye bilinecek olan- ağabeyiyle birlikte korsanlık yapan denizcinin asıl adı Hızır idi. Ağabeyinin İtalyanca lakabı olan "Barbarossa" (Kızıl Sakal), o öldükten sonra Hızır tarafından kullanılmaya başlandı. Sultan Süleyman tarafından kendisine Hayreddin ismi verildi ve 1533'te Osmanlı donanmasında kaptan-ı derya oldu. Osmanlıların 16. yüzyılda Akdeniz'de tümenden bir haki-miyet kurmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 1538'de, Preveze Deniz Muharebesi'nde Hristiyan Kutsal İtti-fak'ının donanmasını yakarak Avrupalılara denizlerde büyük bir darbe indirmiştir.

15. ve 16. yüzyıllarda bu kadar ünlü bilim insanları ve denizcilerin yetişmesini sağlayan iki ismi es geçmek de olmaz. Birincisi, Konstantinapolis'i fethederek kendisine "Kayzer-i Rum" (Roma Sezarı), unvanını alan II. Mehmet, ya da bilinen adıyla Fatih Sultan Mehmet (1432-1480); diğeri ise Osmanlı topraklarını oldukça genişleterek ona altın çağını yaşatan I. Süleyman (1494-1566), yani Kanuni Sultan Süleyman'dır. Her iki padişah döneminde de Osmanlılar oldukça güçlenerek dünyanın en büyük hükümdarlıklarından birini kurmuşlardır. Yaptıkları fetihlerin dışında, Fatih döneminde gökbilim, matematik, geometri ve din bilimi Osmanlılardaki en yüksek seviyesine ulaşılmış; Kanuni döneminde ise sanat, edebiyat ve mimari alanında arşa çıkmıştır. En önemli eserlerini Süleyman devrinde veren Mimar Sinan (1488-1588) ve 16. yüzyılın büyük divan şairi Baki (1526-1600) bunlar arasında örnek gösterilebilir.

Tarihten günümüze doğru yaklaştığımızda ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve Kurtuluş Savaşı gazisi Mustafa Kemal Atatürk'ten (1881-1938) bahsetmeden geçemeyiz. Türkiye'yi modern, demokratik, laik bir hukuk devleti olarak kuran Atatürk'ün hem savaş alanında hem de toplumsal alanda gerçekleştirdikleri, sadece Türkler tarafından değil, bütün dünyaca takdir edilmiştir. 20. yüzyılın dahi liderlerinden olan Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de, saat 9'u 5 geçte hayata gözlerini yumması, Türkler tarafından her yıl aynı gün ve aynı saatte yapılan saygı duruşuyla anılır.

20. yüzyılın meşhur Türkleri arasında yaşamış ve şiirleriyle bütün dünyada duyulmuş olan Nazım Hikmet Ran (1902-1963), ne yazık ki politik görüşlerinden ötürü hayatının büyük bölümünü hapsede geçirmiş ve yaşamını Türkiye'de değil, Moskova'da kaybederek orada toprağa verilmiştir. Komünist olduğu için Türkiye'de vatan haini ilan edilen ve Türk vatandaşlığından çıkarılan Hikmet, elinden fazla dile çevrilmiş şiirleriyle Türk ve dünya halklarının sevgisini kazanmış bir şair olarak hafızalardaki yerini koruyacaktır.

Günümüzde bütün dünyaca bilinen bir Türk denince ise akıllara yazar Ferit Orhan Pamuk (1952-) gelmektedir. Eserleri altmıştan fazla dünya diline çevrilen Pamuk, edebiyatla ilgilenen herkesin Türk edebiyatı denilince bugün ilk telaffuz ettiği gelen isimdir.

Özellikle postmodern bir kurguyla inşa ettiği tarihsel romanlarıyla bütün dünyada okurların sevgisini kazanan Pamuk, 2006'da İsveç Bilimler Akademisi'nin verdiği Nobel edebiyat ödülünü kazanarak bunu başaran ilk Türk olmuştur.

Kaynaklar

- Ágoston, Gábor, and Bruce Alan Masters. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. New York: Infobase Publishing, 2010.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919) (Cilt 1) (Büyük Boy)*. Vol. I-III. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2020.
- Çiçek, Kemal, Ercüment Kuran, Nejat Göyünç, and İlber Ortaylı, eds. *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*. Vol. I-IV. Ankara: Yeni Türkiye, 2000.
- Gürkan, Emrah Safa. *Sultanın Korsanları Osmanlı Akdenizi'nde Gaza, Yağma ve Esaret, 1500-1700*. İstanbul: Kronik Kitap, 2021.
- Güzel, Hasan Celal, Salim Koca, and Kemal Çiçek, eds. *Türkler Ansiklopedisi*. Vol. 1-21. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Soucek, Svat. *Piri Reis and Turkish Mapmaking after Columbus*. London: Khalili Collections, 1996.

Metinle İlgili Sorular

1. Piri Reis'in dünyaya katkıları neler olmuştur?
2. Dünyaca ünlü Türkler daha çok hangi alanda adlarını duyurmuştur?
3. 15. ve 16. yüzyıllarda çok fazla önemli kişinin yetişmesinin sebebi nedir?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde bulunan sıfat tamlamalarını yazınız.
2. Metindeki ünlü değişmelerini gösteriniz.
3. Metindeki belirtilen nesnelere yazınız.

Metindeki bilinmeyen kelimeler

onlu sistem: Asya Hunları'nın lideri Mete Han'ın oluşturduğu ordu teşkilatlanma düzeni. Buna göre ordudaki en büyük birlik "tümen"di ve 10.000 kişiden oluşuyordu. Her tükende 10, 100 ve 1000 kişiden oluşan alt birlikler vardı. Bu düzen halen daha Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından kullanılmaktadır. 10 kişilik birliğin başındaki komutana "onbaşı", 100 kişiliğine "yüzbaşı", 1000 kişiliğine de "binbaşı" denir. Bunların oluşturduğu tükene ise "tümgeneral" komutanlık eder. Bütün orduyu yöneten kumandanın adı ise "başkomutan"dır. Emirler, tepeden aşağı doğru katı bir "emir-komuta zinciri" takip edilerek verilir ve bu da savaş alanındaki başarıyı artırır. Onlu sistem, Avrasya ve Orta Doğu'yu büyük ölçüde fetheden Cengiz Han liderliğindeki Moğol orduları tarafından da kullanılmıştır.

istihkam: İlk anlamı, düşman saldırısına karşı korunma, savunma amacıyla toprak, taş, beton gibi maddelerle sağlamlaştırılmış bölge. Fakat askeri mühendislikte de istihkam terimi kullanılır. Buna göre istihkam, savaşan birliklerin saldırısını kolaylaştırırken savunma gücünü artırmaya yardımcı olan, ordunun teknik işlerini halleden sınıftır. Aynı zamanda savaş meydanındaki yapıların inşa edilip sökülmesi de istihkam sınıfının görevidir. Orta Çağ'da kale kapılarını kırmak ve duvarlarını yıkmak için kullanılan koçbaşı ve mancınık gibi aletlerin yapımı ve taşınmasından sorumlu birlikler de istihkam birlikleriydi.

nevi şahsına münhasır: Osmanlıcadan kalma, kendine özgü davranışları ve sıra dışı bir kişiliği olan (kimse) anlamına gelen sözcük öbeği. Arapça نوع (nev'; tür, cins), شخص (şahıs, kişi) ve منحصّر (münhasır; kişiye özel olan) kelimelerle oluşturulmuş bir isim tamlaması olup, motamot çevirisi "kendine özgü davranışları olan kişi türü"dür. Toplumun genelinden ayrılan davranışları veya huyları bulunan özel kişiler için bugün dahi kullanılan bir kalıptır.

Türkiye'deki Bayramlar

Türkiye'de bayramlar, millî, resmî ve dinî olmak üzere üçe ayrılır. Millî ve resmî bayramlar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda önem taşıyan günlerde kutlanır. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki tek millî bayram olan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, kuşkusuz ki ülkenin en önemli bayramıdır. Bu bayram, 29 Ekim 1923'te yeni kurulmuş olan Türkiye Devleti'nin rejiminin cumhuriyet olarak ilan edilmesi sebebiyle kutlanır.

Resmî bayramların ilki 19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik Spor Bayramı olarak bilinir. Bu bayram Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a Bandırma Vapuru ile çıkıp burada halkı teşkilatlandırarak Kurtuluş Savaşı'nı başlatan ilk adımları atması üzerine kutlanır. Bununla birlikte adından da anlaşılacağı gibi bu bayram gençlere de armağan edilmiştir. Kutlamalar genellikle stadyumlarda çeşitli gösterilerle yapılır.

12: 19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik Spor Bayramı kutlamalarından bir görüntü (kaynak:

<https://www.egetestcenter.com/19-mayisin-100-yilini-kutluyoruz/>)

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak bilinen başka bir resmî bayram ise 1920 yılında açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ithafen ilan edilmiş ve Mustafa Kemal Atatürk tarafından çocuklara armağan edilmiştir.

Zafer Bayramı adındaki bir diğer resmî bayram, 30 Ağustos 1922'de Türk ordusunun Yunan kuvvetleriyle yaptığı ve Büyük Taarruz olarak da bilinen savaştan galip gelmesine istinaden kutlanır.

Millî bayramlardan sonuncusu ise 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü'dür. Bu bayram, 15 Temmuz 2016'da Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılmak istenen ve başarısız olan askerî darbe girişiminin ardından ilan edilmiştir. Millî Bayramlar içerisinde en yenisidir.

Yukarıda bahsedilen bayramlar dışında Türkiye'de resmî tatil sayılan iki tane dinî bayram vardır. Bunlardan ilki Ramazan Bayramı'dır. Bu, Müslümanların yılın bir ayı boyunca ibadetleri gereği oruç tutmalarından sonra kutladıkları bir bayramdır. Ramazan ayı her sene bir önceki Ramazan ayından 11-12 gün önce başladığı için, bayramın tarihi her sene değişmektedir. Ramazan Bayramı'ndan bir önceki güne "Arife Günü" denir ve o gün insanların çoğu genelde bayram için alışveriş yaparlar. Bayramda ise birçok kişi genellikle akrabalarını ve arkadaşlarını ziyaret eder. Bu ziyaretlerde yemekler ve tatlılar yenir, bayram şekeri ikram edilir ve genellikle çocuklara harçlık verilir. Bu bayram bu sebeple halk arasında "Şeker Bayramı" olarak da bilinir. Bir diğer dinî bayram ise Kurban Bayramı olarak bilinir. Bu bayramda Müslümanlar genellikle koyun, kuzu, keçi gibi küçükbaş veya dana boğa öküz gibi büyükbaş hayvanları kestirerek etlerinin tanıdıklarına ve ihtiyaç sahibi insanlara verilmesini sağlarlar. Ramazan Bayramı'nda olduğu gibi hicri ve miladi takvim arasındaki fark sebebiyle bu bayramın da kutlanma tarihi her sene farklılık gösterir.

Kaynaklar

Akbulut, Dursun Ali, 1995. 'Samsun'un Gazi Günü ya da 19 Mayıs Bayramı'. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 11 (33): 771-779. '2429 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun' T.C. Resmî Gazete, (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2429.pdf>). Son erişim tarihi: 20 Nisan 2022.

Metinle İlgili Sorular

1. Millî, resmî ve dinî bayramları sıralayınız.
2. Hangi türdeki bayramların belli bir tarihi yoktur? Neden?
3. Kurban Bayramı'nda Müslümanlar ne yaparlar?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde geçen sıfat-fiil (ortaç) eklerine sahip örnekleri yazınız.
2. Metindeki zarf-fill (ulaç) eklerine sahip örnekleri yazınız

Metindeki bilinmeyen kelimeler

ithafen: Bir eylemi birinin veya bir şeyin adına sunarak, armağan ederek yapmak.

teşkilatlandır-: Ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için kurumları veya kişileri bir araya getirmek.

Türkiye'nin Coğrafi Özellikleri

Türkiye Cumhuriyeti Kuzey Yarım Küre'de Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının arasında bulunur, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlar. Ülkenin üç tarafı denizlerle çevrilidir. Kuzeyde Karadeniz, batıda Ege Denizi ve güneyde ise Akdeniz bulunur. Bununla birlikte Türkiye'nin batısında Bulgaristan ve Yunanistan, doğusunda Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan'a bağlı olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, İran ve güneyinde ise Irak ve Suriye bulunmaktadır.

Türkiye'de dört mevsim ve dört farklı iklim tipi görülmektedir. Bunlar Karasal iklim, Akdeniz iklimi, Karadeniz iklimi ve Marmara (geçiş) iklimidir. Karasal iklimde kışlar soğuk ve karlı, yazlar ise sıcak ve kuraktır. Bu iklim tipi denizden uzak bölgelerde görülmektedir. Akdeniz ikliminde ise kışlar ılık ve yağışlı, yazlar sıcak ve kuraktır. Karadeniz iklimini baktığımızda ise her mevsimin yağışlı ve ılık olduğunu görürüz. Bir geçiş iklimi olan Marmara iklimi ise Karadeniz iklimi ve Karasal iklim özelliklerini göstermektedir.

Türkiye'de toplamda yedi tane coğrafi bölge bulunmaktadır. Bunlar; Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'dir. Bu bölgeler 6 Haziran-21 Haziran 1941 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen Birinci Coğrafya Kongresi'nde belirlenmiştir. Bölgeler belirlenirken öncelikle konum, yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü gibi doğal etkenlere

bakılmıştır. Bununla beraber nüfus ve yerleşim gibi beşerî etkenler ve bölgenin ekonomik yapısı da dikkate alınmıştır.

13: Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri (kaynak: <https://www.topragizbiz.com/konular/turkiyenin-cografibolgeleri-ve-bolumleri.11427/>)

Marmara bölgesi, Türkiye'nin kuzeybatısında bulunur ve nüfus bakımından en büyük bölgedir. Bölgenin en büyük şehri İstanbul'dur. Bölgede Marmara iklimi hakimdir, bitki örtüsü bozkırdır. Sanayi bakımından en gelişmiş bölgedir.

Ege bölgesi Türkiye'nin batısında bulunur. Türkiye'nin en uzun kıyı şeridinde sahip bölgedir. Bölgede Akdeniz iklimi hakimdir, bitki örtüsü makidir. Bölgenin en büyük şehri İzmir'dir. Bu bölgede de sanayi gelişmiştir, bununla birlikte tarım ve hayvancılık faaliyetleri de görülmektedir.

Ülkenin kuzeyinde Karadeniz Bölgesi bulunur. Bu bölgede hâkim olan iklim Karadeniz iklimidir ve dolayısıyla çok yağış alır, bitki örtüsü ormandır. Bunun yanı sıra Bölgede tarım faaliyetleri önemli rol oynar. En büyük şehri Samsun'dur.

Türkiye'nin ortasında İç Anadolu Bölgesi yer alır. Bu bölgede Karasal iklim etkindir, bitki örtüsü bozkırdır. Türkiye'nin en az yağış alan bölgesidir. En büyük şehri, başkent Ankara'dır.

Türkiye'nin güneybatısında Akdeniz Bölgesi bulunur. Bölgede Akdeniz iklimi hâkimdir ve bu sebeple yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Bitki örtüsü makidir. Bölgedeki en büyük şehir Adana'dır. Tarım, hayvancılık ve turizm bölgenin genel geçim kaynaklarıdır.

Ülkenin doğusunda Doğu Anadolu Bölgesi bulunur. Bu bölgede Karasal iklim hâkimdir. Kışları uzun, soğuk ve kar yağışlıdır, yazları ise kısa, sıcak ve kuraktır. Bölge tarıma elverişli değildir. Genel geçim kaynağı hayvancılıktır. Türkiye'nin nüfus bakımından en küçük bölgesidir. Bölgenin en büyük şehri Van'dır.

Son coğrafi bölge ise ülkenin güneydoğusunda bulunan ve yüz ölçüm olarak en küçük bölgesi olan Güney Doğu Anadolu Bölgesi'dir. Tarım ve hayvancılığın gözde olduğu bu bölgede Karasal iklim görülür. En büyük şehri Şanlıurfa'dır.

Kaynaklar

T. Ahmet Ertek, 2011. 'Hasan Âli YÜCEL ve Birinci Coğrafya Kongresi (1941)'. *Türkiye Coğrafya Dergisi*, no: 57, 11-12.

'Türk Coğrafya Kurumu- Bölgeler ve İller'.

(http://www.tck.org.tr/academics_index.php?academics_id=7&action=read). Son Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022.

'Türk Coğrafya Kurumu- Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri'. (<https://www.tck.org.tr/tr/makaleler/fiziki-cografya/turkiyenin-cografya-bolgeleri>). Son Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022

Metinle İlgili Sorular

1. Türkiye'nin sınır komşuları hangi ülkelerdir?
2. Türkiye'de kaç coğrafi bölge ve kaç iklim türü bulunmaktadır.
3. Türkiye'nin nüfus bakımından en büyük ve küçük bölgeleri hangileridir?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde geçen isim tamlamalarını yazınız.

2. Metinde geçen isimden isim yapma ekiyle türetilmiş kelimeleri yazınız.

Metindeki bilinmeyen kelimeler

zerk: Bir st yapıya bağlı olmakla beraber ayrı bir yasaıyla kendini yönetme yetkisi olan (kuruluş, devlet vb.); otonom.

yarım küre: Dünya'nın ekvator vasıtasıyla ikiye bölündüğü farz edildiğinde kuzeyde ve güneyde kalan kısımlarına verilen isim.

Türkiye’de Çocuk Oyunları

Çocuk oyunları birçok ülkenin kendi kültürüne, sosyo-ekonomik yapısına ve iklimine göre değişiklik gösterebilmektedir. Türkiye’de var olan çocuk oyunlarına baktığımızda, bunları birçok gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki denge ve yetenek oyunlarını içerir. Bu gruba örnek olarak; “birdirbir”, “çelik çomak”, “seksek”, “ip atlama”, “hulahup”, “topaç” ve “misket” sayılabilir. Bunlardan en bilineni seksektir. Bu oyunda yere genellikle tebeşirle birden yediye kadar numaralandırılmış kutulardan bir şema çizilir. Oyuncular ellerindeki taşı bu kutuların içine atmaya çalışırlar. Taş kutunun içine düşerse, oyuncular ilgili kutuya kadar tek ayak

üstünde giderler. Eğer taş kutunun dışına veya çizgilerin üstüne gelirse sıra diğer oyuncuya geçer.

14: Seksek Şeması (kaynak: <http://www.zeynepsaykal.com/s eksek.html>)

Bir diğer grupta ise oyuncuların koşarak oynadıkları kovalamaca oyunları yer almaktadır. En bilinenler arasında “saklambaç”, “köşe kapmaca”, “körebe”, “yağ satarım bal satarım” yer almaktadır. Bunların arasından “saklambaç” en az iki kişiyle oynanır. Oyun, ebe denilen oyuncunun gözlerini kapayıp birden başlayarak belli bir sayıya kadar sayarak bir süre beklemesiyle başlar. Diğer oyuncu bu

süre içerisinde kolayca görünmeyecek şekilde bir yere saklanmaya çalışır. Oyuncunun amacı, ebenin gözlerini yumduğu yere ona görünmeden giderek dokunmasıdır. Bu yere dokunurken “söbe” diye bağırır, bu eyleme de “söbelemek” denir.

Üçüncü grupta top ile oynanan oyunlar yer almaktadır. En bilinenleri “yakar top”, “istop”, “yirmi bir” ve “on pas” denilen oyunlardır. Bunlardan “istop” oyunu genellikle kalabalık gruplarla oynanır. Oyuncular öncelikle ebenin etrafında bir daire çizerler. Ebe olan kişi topu havaya fırlatırken bir arkadaşının ismini söyler. İsmi söylenen kişi topu tutmaya çalışır. İsmi söylenen kişi topu havada tutarsa, o da başkasının ismini söyleyerek topu tekrar havaya atar. Eğer tutamazsa, bu durumda bir renk söyler ve diğer oyuncular söylenen renge sahip bir nesneyi oyun alanında bulup dokunmaya çalışırlar. Bu süre zarfında ebe, rengi henüz bulamamış oyuncuları top ile vurmaya çalışır.

Bir diğer grupta kâğıt-kalemle oynanan oyunlar yer almaktadır. “isim-şehir-hayvan-bitki-eşya oyunu”, “amiral battı”, “S.O.S”, “XOX” ve “sözcük bulma” bu grupta en bilinen oyunlardandır. Bunlardan “isim-şehir-hayvan-bitki eşya” oyunu en az iki kişiyle oynanır. Bir kişi içinden alfabedeki harfleri sayar. Diğer oyunlardan biri “dur!” dedikten sonra oyuncu en son saydığı harfi söyler ve ardından oyuncular bir kâğıda bu harfle başlayan isim, şehir, hayvan ve eşya yazarlar. Her doğru cevap için 10 puan alınır. Aynı kelimeyi bulanların doğru cevaplarının değeri 5 puan olur. Eğer diğer oyuncuların boş bıraktığı fakat başka bir oyuncunun bulabildiği bir kategori varsa, bu durumda oyuncu 20 puan kazanır.

Bir sonraki grup, bellek ve algı oyunlarını kapsar. Bunların arasında “nesi var?”, “hafıza oyunu”, “neyin sesi?”, “teyzem çarşıya gitti” sayılabilir. En bilinenlerden olan “nesi var?” oyununda, ebe bir nesne belirler. Diğer oyuncular “nesi var?” sorusunu sorarak ebeden nesneyle ilgili ipucu alarak ilgili kelimeyi tahmin etmeye çalışırlar.

Altıncı grupta müzikli oyunlar yer alır. Bunlara örnek olarak “müzikli sandalyeler”, “müzikle zıplama”, “şarkılı yerden yüksek” verilebilir. En popüler oyunlardan biri olan “müzikli sandalyeler”,

kalabalık bir grup tarafından oynanır. Oyuncuların ortasında toplam oyuncu sayısından bir eksik olmak kaydıyla sandalyeler daire şeklinde dizilir ve ardından müzik açılır. Müzik çalarken sandalyeler çevresinde dans ederek ilerleyen oyuncular, müzik durduğunda boş olan sandalyelere oturmaya çalışırlar. Böylelikle her turda bir oyuncu sandalyeye oturamaz ve elenir.

Son grupta ise sözcük oyunları yer almaktadır. Bunlara örnek olarak “sıcak-soğuk”, “bom”, “ünlüler”, “hece oyunu”, “hortlak”, “tıp” ve “dedektif” gösterilebilir. En bilinenlerinden olan “sıcak-soğuk” oyununda, bir oyuncu belirlenen bir nesneyi oyun alanının yakınına saklar. Ardından ebe olarak belirlenen kişi bu objeyi bulmak için hareket eder. Ebe objeye yaklaştığında oyuncu “sıcak”, uzaklaşmaya başladığında ise “soğuk” diyerek ebeyi yönlendirir ve nesneyi bulmasına yardımcı olmaya çalışır.

Kaynaklar

‘Seksekten Miskete: Geçmişte Büyük Bir Keyifle Oynanan 10 Çocuk Oyunu’.

(<https://listelist.com/cocuk-oyunlari/>). Son Erişim Tarihi: 24 Nisan 2022.

‘Unutulan 10 Geleneksel Oyun’.

(<https://www.hurriyet.com.tr/egitim/unutulan-10-geleneksel-oyun-28102009>). Son Erişim Tarihi: 24 Nisan 2022.

‘Unutulmaya Yüz Tutmuş Çocuk Oyunları’.

(<https://gelenekselcocukoyunlari.com/oyun.aspx?id=15&idkat=3>). Son Erişim Tarihi: 24 Nisan 2022.

Metinle İlgili Sorular

1. Çocuk oyunlarını kaç gruba ayırabiliriz? Bu grupları yazınız.
2. Topla oynanan oyunları yazınız ve bir tanesini açıklayınız.
3. “Müzikli sandalyeler” adlı oyunu tarif ediniz.

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde geçen edilgen çatılı fiilleri yazınız.
2. Metindeki art kipi eki almış fiilleri yazınız.

Metindeki Bilinmeyen Kelimeler

ebe: Genellikle ocuk oyunlarında baş olan, diğer çocuklara veya gruba karşı cezasını çekmek ve bundan kurtulmak için tek başına bütün sorumluluğu üzerine alan ocuk; oyun ebesi.

kovala-: Kaanın arkasından koşmak, yakalamaya çalışmak.

Türk Eğitim Sistemi

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için 12 yıl süren zorunlu bir eğitim sistemi bulunmaktadır. Bu eğitimi bitiren herkes "ortaöğretim diploması" almaya hak kazanır. Bu zorunlu eğitim ilkokul, ortaokul ve liseyi kapsar.

Zorunlu olmayan okul öncesi eğitime 5,5 yaşından küçük olan çocuklar, ailelerin istekleri doğrultusunda başlayabilirler. Bu kurumlar genellikle küçük farklılıklarla "anaokulu" veya "kreş" olarak adlandırılır. Çocuklar bu kurumlarda ilkokul eğitimine hazırlanırlar.

İlkokul eğitimi 4 sene sürmektedir. Kurala göre 66 ayı doldurmuş olan çocuklar, yaşadıkları adrese en yakın okulda eğitim almaya başlarlar. Öğrenciler bu tür okullarda birçok temel konuda eğitim alırlar. Bununla birlikte birinci sınıftan itibaren İngilizce dersi de zorunlu olarak verilir.

Ortaokul eğitimi de ilkokul eğitimi gibi 4 yıl sürmektedir. Bu süreç zarfında mesleki derslerin yanında öğrencilerin becerilerine yönelik eğitimler verilmesi de amaçlanır. Bu doğrultuda öğrencilere çeşitli türden seçmeli dersler sunulur. Ortaokul eğitimini bitiren öğrenciler lise eğitimine geçerler.

Lise eğitimi alacak öğrencilerin okul seçimi için önlerinde sınavlı ve sınavsız olmak üzere iki seçenek bulunur. Öğrenci eğer LGS (Liselere Giriş Sınavı) adı verilen sınava girerse, buradan aldığı puan doğrultusunda eğitim almak istediği lise için tercihte bulunabilir. Sınava girmeyenler ise ortaokuldaki okul puanlarıyla, yalnızca yaşadıkları yere yakın olan okullara başvurabilirler.

Türkiye'de liseler 5 gruba ayrılır: Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi ve İmam Hatip Lisesi. Eğitim süresi genellikle 4 senedir. Anadolu liselerinde öğrenciler 3. yıldan itibaren alan seçerler. Bu alanlar; TM (Türkçe-Matematik; eşit ağırlık), MF (Matematik-Fen; sayısal), TS (Türkçe-

Sosyal; sözel) ve Dil (Yabancı dil) olarak bilinir. Öğrenciler seçtikleri alan doğrultusunda özel dersler görürler. Bu sistem Meslekî ve Teknik Anadolu Liselerinde de geçerlidir. Buradaki temel fark ise Anadolu Liselerinin aksine, öğrencilerin alanlarını 2. yıldan itibaren seçmeleri ve bu alanlarda stajyer olarak çalışma zorunluluklarının olmasıdır.

Lise son sınıfa gelen öğrenciler YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı) adı verilen sınava girerler. Bu sınav 3 ayrı oturumdan oluşur: Oturum Temel Yeterlilik Testi (TYT), Oturum Alan Yeterlilik Testi (AYT) ve Yabancı Dil Testi (YDT). İlk oturuma tüm öğrencilerin katılması zorunludur. Bu oturumdan yeterli puan alanlar diğer oturumlara girmeye hak kazanırlar ve bu oturumlardan aldıkları puan neticesinde eğitim almak istedikleri üniversiteler için tercihte bulunurlar. Üniversitelerde fakülte ve yüksekokul olmak üzere iki seçenek vardır. Fakülteler genellikle dört sene eğitim sunarken, yüksekokullar çoğunlukla Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi mezunlarına yönelik 2 sene eğitim sunmaktadırlar.

Türkiye’de lisans düzeyinde üniversite öğrenimi 3’e ayrılır: birinci öğretim (örgün öğretim), ikinci öğretim ve açık öğretim. Devlet üniversitelerinde eğitim almaya hak kazanan öğrenciler, eğer örgün öğrenim görmeye hak kazanırlarsa herhangi bir ödeme yapmadan eğitim alırlar. Bunun aksine ikinci öğretimde eğitim almaya hak kazananlar, her eğitim döneminde öğrenim ücreti (harç) öderler ve bununla birlikte derslerini örgün öğretim zamanında değil, genellikle akşama doğru alırlar. Açık öğretimde öğrenim görenler ise derslere girmezler ve sadece yaşadıkları şehirlerde belli aralıklarla organize edilen sınavlara katılırlar. Öğrenim ücreti ödemesi bu grup için de zorunludur.

Genellikle 4 yıl süren lisans eğitimi sonrası öğrenciler isterlerse eğitimlerine yüksek lisans yaparak devam edebilirler. Bunun için ALES (Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Sınavı) sınavına girmeleri gerekir. Yüksek lisans eğitimi tezli ve tezsiz olmak üzere ikiye ayrılır. Tezsiz yüksek lisans eğitiminde öğrencilerden tez yazmaları ve yabancı dil bilgisi beklenmez. Tezli yüksek lisansta ise

öğrencilerin bir yüksek lisans tezi yazmaları ve bunu bir jüri önünde başarıyla savunmaları beklenir. Doktora eğitimiyle öğrenimlerine devam etmek isteyenlerin tezli yüksek lisans diplomasına sahip olması şarttır.

Doktora eğitimi genellikle 4 senedir. Öğrenciler ilk 2 sene içerisinde almak zorunda oldukları dersleri alırlar. En geç beşinci yarıyla kadar olmak kaydıyla doktora yeterlilik sınavı denilen bir mülakata girmeye de tâbi tutulurlar. Bunun ardından öğrencilerin eğitimin sonunda bir doktora tezi yazmaları ve bunu başarılı bir şekilde jüri önünde savunmaları beklenir. Tezini başarıyla savunan kişiler 'doktor' unvanı almaya hak kazanırlar.

Kaynaklar

'İlköğretim ve Eğitim Kanunu'.
(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.222.pdf/>). Son Erişim Tarihi: 24 Nisan 2022.

Metinle İlgili Sorular

1. Türkiyede zorunlu eğitim kaç senedir ve kaçaya ayrılır?
2. Anadolu liselerinde öğrenciler eğitimlerinin üçüncü yılından itibaren hangi alanları seçebilirler?
3. İkinci öğretim ile örgün öğretim arasındaki temel farklar nelerdir?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde geçen isim-fiilleri yazınız
2. Metinde yer alan isimden türetilmiş fiilleri belirleyiniz.

Metindeki Bilinmeyen Kelimeler

tâbi tutul-: Bir kimseyi bir şey yapmaya zorunlu kılmak.

Türk Mutfağı

Türkiye'nin sahip olduğu en önemli zenginliklerden bir tanesi de kuşkusuz ki mutfağıdır. Bu zenginlikte pek tabii Osmanlı kültürünün içinde barındırdığı çok uluslu yapının bir neticesi olan ortak kültür yer alır. Bugün Türkiye'de yöreden yöreye değişiklik gösteren bu zengin mutfağı kısaca özetlemek gerekirse, çorbalar, et yemekleri, sebze yemekleri, hamur işleri, içecekler ve tatlılardan oluştuğunu ifade edebiliriz.

Türk mutfağında çok önemli bir yeri olan çorbalar, özellikle kış aylarında fazlaca tüketilir. Pek çok çorba arasında en bilinenleri mercimek, ezogelin, yayla ve işkembedir. Birçok şehirde sadece çorba içilebilecek ve halk arasında 'çorbacı' olarak bilinen mekânlar bulunur. Bu mekanların bir kısmı gece yarısı da açıktır.

15: İskembe Çorbası (kaynak: <https://www.hurriyet.com.tr/le-zizz/iskembe-corbasi-tarifi-36801549>)

Et yemekleri şüphesiz ki Türk mutfağının ana yapı taşıdır. Türkiye dışındaki birçok ülkede de özellikle bu grupta yer alan kebab çeşitleri tanınır. Bunlardan, “Döner”, “İskender Kebabı”, “Adana Kebabı”, “Urfa Kebabı” ve “Cağ Kebabı” en bilinenlerdendir. Kebaplardan sonra en rağbet gören diğer et yemekleri ise “lahmacun”, “pide”, “kokoreç”, “tantuni” ve “köfte” çeşitleridir. Bunları başta “güveç” ve “yahni” çeşitleri olmak üzere birçok sulu yemek takip eder. Kırmızı et olarak genellikle dana, inek, koyun, kuzu ve keçi eti tercih edilir. Bunun yanı sıra tavuk ve balık tüketimi de çok yaygındır.

16: Adana Kebabı (kaynak: <https://www.sabah.com.tr/yemek-tarifleri/et-yemekleri/2020/03/05/en-harika-adana-kebab-tarifi-adana-kebab-nasil-yapilir>)

Türk mutfağının güçlü olduğu bir diğer nokta ise sebze yemekleridir. Bu grupta başı dolma ve sarma çeşitleri çeker. Etlili ve etsiz olmak üzere genellikle iki şekilde hazırlanırlar. Bu yemeklerde daha çok biber, kabak, domates, patlıcan, soğan ve zeytinyağı kullanılır. Dolmaların dışında genellikle fasulye, barbunya, domates, havuç, kabak, ıspanak, lahana, mercimek, patlıcan, biber, enginar, pirinç ve nohutun içinde yer aldığı birçok yemek bulunur. Kuru fasulye, barbunya pilaki, mücver, karniyarık ve musakka bu yemeklere örnek verilebilir.

Bir diğer grupta ise hamur işleri yer alır. Bu tarz yemeklerde genellikle un veya yufkanın kullanıldığını görürüz. Bu grupta en çok bilinenler mantı ve börek çeşitleridir. Türk mutfağının en sevilen yemeklerinden biri olan mantının en çok bilinen türü Kayseri Mantısı'dır. Börekler ise genellikle kıymalı, patatesli, peynirli ve ıspanaklı olarak hazırlanır. Bunun yanında açma, gözleme ve birçok poğaçaya türü de en çok tüketilen hamur işlerindedir.

Türk mutfağındaki tatlılar çok büyük bir üne sahiptir. Bu lezzetler de yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Sütü yapılan

tatlılardan en bilinenleri muhallebi, keşkül, kazandibi ve sütlaçtır. Bunun yanında “şerbetli tatlı” olarak bilinen grupta ise başta en çok bilinen ve sevilen baklava bulunmaktadır. Bunu kadayıf, künefe, lokma, tulumba tatlısı ve revani gibi tatlılar takip eder. Bunların yanında irmik helvası, aşure, cezerye, kerebiç de çok sevilen tatlılar arasındadır.

17: Baklava (kaynak: <https://www.karakoygulluoglu.com/fistikli-kuru-baklava>)

Son olarak Türk mutfağındaki içeceklerden bakacak olursak; çay, Türk kahvesi, ayran, şalgam suyu, boza, salep ve şerbetten bahsetmemiz gerekir. Çay, Türkiye’de en çok tüketilen içecektir ve Karadeniz bölgesinde yetiştirilir, genellikle ince belli bardakta servis edilir. Türk kahvesi de misafirlere en çok ikram edilen içeceklerdendir. Ayran, daha çok yemeklerin yanında tercih edilen yoğurtlu ve tuzlu bir içecektir. Alkollü içeceklerden en bilinen içki ise kuşkusuz ki üzümden ve alkolün anason tohumu ile

damıtılmasından elde edilen rakıdır. Rakı genellikle kendine has yemeklerle ve özel müzikler eşliğinde tüketilir.

Kaynaklar

'Geleneksel Türk Mutfağı'.
(<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12761/geleneksel-turk-mutfagi.html>). Son Erişim Tarihi: 24 Nisan 2022.

Metinle İlgili Sorular

1. Türk mutfağındaki en bilinen etli yemekler nelerdir?
2. Metinde geçen yiyecek ve içeceklerden tattıklarınızın lezzetlerini ifade etmeye çalışınız.

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde geçen bildirme eklerini gösteriniz.
2. Metinde yer alan isimden türetilmiş filleri belirleyiniz.

Metindeki Bilinmeyen Kelimeler

damıt-: Bir sıvıyı buhar durumuna getirdikten sonra soğutup yabancı maddelerden arınmış hâlde yeniden damla damla elde etmek.

yapı taşı: Bir oluşumun, yapının en önemli parçası.

Türkiye’de Müzik

Türkiye Cumhuriyeti’nde müzik pek tabii ki kökeni çok eskiye giden bir kültür birikiminin izlerini taşır. Orta Asya’da başlayan bu kültür birikimi, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı kültürlerin etkileşimleri ile bugünkü hâlini almıştır. Günümüzdeki müziği kategorileştirmek istersek, ilk önce Türk Halk Müziği’nden başlayabiliriz. Bu müzik Türklerin Anadolu’ya yerleştikten sonra icra ettikleri sözlü ve sözsüz müzikleri içerir. Konuları genellikle ayrılık, aşk, ölüm, düğün, sıra hasreti olan eserler, genellikle saz ya da bağlama adı verilen, telli ve tezeneli bir çalgı eşliğinde söylenir. Bu türde söylenen şarkıların çoğunluğu anonim eserdir ve günümüzde genellikle ‘türkü’ olarak bilinir. Eserleri en çok dinlenen sanatçılara örnek olarak Neşet Ertaş, Aşık Mahzuni Şerif, Belkıs Akkale ve Orhan Gencebay gibi sanatçılar gösterilebilir.

18: Bağlama (kaynak: <https://unosell.net/it-de/products/turkish-mahogany-short-neck-saz-baglama-with-free-case-new>)

Bir diğer grup olarak Türk Sanat Müziği'ni ele alabiliriz. İlk örneklerine daha eski zamanlarda da rastladığımız bu müzik belirli makamlarda çalınır, kabak kemane, def, kanun, bendir, tulum, zilli maşa ve tambura gibi kendine has müzik aletleriyle icra edilir. Şarkılarda ilahi ve beşerî aşk konularına sık sık rastlarız. Bu alanda en çok dinlenen ve sevilen sanatçı Zeki Müren'dir. Bunun yanı sıra Bülent Ersoy, Emel Sayın, Ahmet Özhan, Nesrin Sipahi, Müzeyyen Senar ve Melahat Pars gibi önemli isimler de bu türdeki müziklerden bahsederken mutlaka anılması gereken sanatçılardandır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Türk müziğinde Klasik Batı Müziği de gelişir. Birçok sanatçı Avrupa ülkelerine gönderilmiş ve burada eğitim alarak geri dönmüşlerdir. Bunlardan Ulvi Cemal Erkin, Hasan Ferit Alnar, Ahmet Adnan Saygun ve Necil Kazım Akses Türk sanat tarihinde 'Türk Beşleri' olarak anılmışlardır ve batı müziğinin

ilkelerini ilk kez güçlü bir şekilde göstermişlerdir. 1940 yılında opera ve bale eğitimi vermek adına Ankara Devlet Konservatuvarı'na bağlı olarak açılan "Tatbikat Sahnesi" yetenekli gençlerin yetiştirilmesine hız kazandırmıştır. Bu hareketlerin neticesinde Leyla Gencer, Orhan Günek, Ayhan Baran, Ferhan Onat ve Suna Korat gibi çok önemli sanatçılar bu alanda mühim eserler vermişlerdir. Günümüzde bu alanda kendini dünyaya tanıtmış en başarılı sanatçı olarak piyanist ve besteci Fazıl Say gösterilmektedir.

Türkiye'de 1960'lı yıllarda, Anadolu Pop/Rock ve arabesk olmak üzere müzikte yeni hareketler görülür. Bunlardan Anadolu Pop/Rock, başlarda eski türkülerin yeniden düzenlemeleri ile ortaya çıkmıştır. Bu düzenlemelerde batıdaki müzikten etkilenilmiştir. Bunun ilk örneği Doruk Onatkut'un düzenlediği ve Tülay German'ın yorumladığı "Burçak Tarlası" adlı şarkıdır. 1965 yılında Hürriyet Gazetesi tarafından düzenlenen Altın Mikrofon yarışmasının Türk Müziği'ne kazandırdığı müzisyenlerden Cem Karaca ve Erkin Koray, daha sonra bu türe damgalarını vururlar. Başta Cem Karaca olmak üzere sanatçılar genellikle, türkülerini rock müzik ile harmanlamışlardır. Bu akımı takip edenlere örnek olarak Moğollar, Esin Afşar, Modern Folk Üçlüsü, Üç Hürel, Barış Manço ve Selda Bağcan verilebilir. Şarkılarda günlük konular dışında genellikle toplumsal hayatı ilgilendiren sorunlar işlenmiştir. Özellikle 1970'li yıllarda Cem Karaca, Selda Bağcan ve Edip Akbayram gibi sanatçılar şarkılarında politik mesajlar da vermişlerdir.

Türk Rock müziği 1980'lerde yaşanan siyasi olayların ardından etkisini kaybetse de 1990'lı yıllardan sonra tekrar yükselişe geçer. Çok sayıda müzik grubu ve sanatçı bu türde eser vermeye başlar. Özellikle Şebnem Ferah, Özlem Tekin, Teoman, MFÖ ve Duman ile birlikte canlı konserler çok daha popüler olmuştur. Bu dönemlerde punk rock ve metal müzik de kendine yer edinmeye başlar. 2000'li yıllarda ise Türk Rock Müziği altın çağını yaşar. Özellikle başta Şebnem Ferah, Mor ve Ötesi, Duman, Hayko Cepkin, MaNga, Kargo, Çilekeş, Athena, Aylin Aslım olmak üzere çok fazla sayıda grup ve

sanatçı aktif olarak müzik icra ederek bu türü geniş kitlelere yaymışlardır.

Oldukça sevilen bir diğer tür ise Türk Pop Müziği'dir. Bu türün popüler olmaya başladığı yıllar 1970 yıllarıdır. Politik sebeplerden dolayı etkisini bir süre kaybetse de özellikle 1990'lı yıllardan sonra bu müzik türü altın çağını yaşar. Konularını daha çok günlük olaylardan alan ve insanların birlikte eğlenerek dans edebilecekleri türden eserlerin sık sık yer aldığı bu müzik türünde Sezen Aksu'nun yeri çok önemlidir. Ardından özellikle Tarkan'ın çıkardığı albümler bu türü zirveye çıkarmış ve sınırlarını Türkiye'den çıkarıp dünyaya açmıştır. Bu türde Burak Kut, Serdar Ortaç, Çelik, Yonca Evcimik, Sertab Erener, Levent Yüksel, Rafet El Roman, Mirkelam ve daha birçok sanatçı bu döneme damga vuran eserler ortaya çıkarmışlardır. Günümüzde de etkisi sürdüren bu türde özellikle Hande Yener, Demet Akalın, Edis, Gülşen ve Zeynep Bastık gibi sanatçılar başı çekmektedirler.

1970'lerde başlayan ve etkisini 1980'lerde çok daha fazla gösteren siyasi problemler müzikte de kendini göstermiş ve özellikle bugün "arabesk" diye anılan müzik türünün çok daha popülerleşmesine neden olmuştur. Daha çok sorunların konu edildiği bu türde genellikle çözüm yerine bir kabulleniş hâkimdir. Sık sık kaderden ve felekten bahsedilen bu türdeki şarkılarda, çoğunlukla insanların yaşadığı hayatta söz sahibi olamamaları ve çaresizlikleri üzerine şarkılar icra edilmiştir diyebiliriz. Daha çok yavaş tempolu ve yaylı çalgıların kullanıldığı bu müzik türünün popülerleşmesinde başlangıç noktasını Orhan Gencebay, Ferdi Tayfur ve Müslüm Gürses'in eserleri olarak alabiliriz. Ardından özellikle İbrahim Tatlıses, Sibel Can, Ebru Gündeş, Yıldız Tilbe, Kibariye, Seda Sayan, Azer Bülbül, Muazzez Ersoy ve Mahsun Kırmızıgül ile bu tür, ülkedeki en popüler olan müzik türüne dönüşmüştür.

Tüm dünyada kendisine yer bulan ve etkilerini Türk müziğinde de gördüğümüz bir diğer tür ise rap müziktir. İlk gerçek etkisini 1990'lı yıllarda özellikle Almanya'da yaşayan ve hip-hop kültürünü benimseyen göçmenlerin tanıtmasıyla gösteren bu türün başlangıcı

Cartel grubu ile olmuştur. Bu türde en bilinen sanatçılar, Ceza, Sagopa Kajmer, Dr. Fuchs, Killa Hakan ve Şehinşah'tır. Bununla birlikte, modern zamanlarda literatüre "T-Rap" olarak giren türün etkisini de Türk müziğinde görmekteyiz. Bu türde özellikle Ezhel ve Ben Fero'nun şarkıları ülkede büyük ilgi görmektedir.

Son olarak, modern zamanların sunduğu diğer çeşitlilikler de pek tabii ki müziğe yansımıştır ve günümüzde birçok alternatif müzik türüne ait eserlerin Türk müziğinde de yer aldığını görmekteyiz. Özellikle "Indie" olarak adlandırılan türde son zamanlarda çok sayıda Türk müzik grubunun eserler verdiğini görmekteyiz. Bunlara örnek olarak "Yüzyüzeyken Konuşuruz", "Adamlar", "Büyük Ev Ablukada", "Son Feci Bisiklet" gruplarını gösterebiliriz. Bunun yanında "Psychedelic Rock" türünde "Altın Gün"; "Darkwave/Synthwave" türünde "Jakuzi", "She Past Away" veya "Dreampop/Downtempo" türünde "Hedonutopia" gruplarını görmekteyiz. Böylelikle Türk müziğinin geçmişten getirdiği kültürünü korumasının yanı sıra yeni akımlara açık kalarak çok zengin bir yelpazeye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynaklar

'1960-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Müziğin Gelişimi ve Değişimi'.

(<https://mehmetcanli1966.blogspot.com/2013/09/1960-1980-yillar-arasnda-turkiyede.html>). Son Erişim Tarihi: 25.04.2022.

'Türk Musikisi'nin Toplumumuzdaki Yeri ve Bilinmeyenleri'

(<https://www.kuveytturk.com.tr/blog/kultur-sanat/turk-musikisinin-toplumumuzdaki-yeri-ve-bilinmeyenleri>). Son Erişim Tarihi: 25.04.2022.

'Türk Müziği Türleri'

(<http://www.turkishmusicportal.org/tr/turk-muzigi-turleri>). Son Erişim Tarihi: 25.04.2022.

'Türkiye'deki Başlıca Müzik Türleri'

(<https://www.hupankan.com/turkiyedeki-baslica-muzik-turleri/>)
Son Erişim Tarihi: 25.04.2022.

Metinle İlgili Sorular

1. Dinlediğiniz Türk müzikleri metinde bahsedilen hangi müzik türleri içerisinde yer almaktadır?
2. Türk rock müziği hangi aşamalardan geçmiştir ve günümüzdeki durumu nedir? Açıklayınız.
3. Arabesk müziği diğer müziklerden ayıran özellikleri nelerdir?

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde geçen yardımcı fiilleri belirleyiniz.
2. Metinde kaç farklı sıfat fiil eki vardır?

Metindeki Bilinmeyen Kelimeler

harmanla-: 1. Birçok çeşitten birer parça alıp bir bütün oluşturmak üzere karıştırmak. 2. Bir sanat eserinde farklı iki olguyu birbiri ile karıştırma işi.

has: özel

icra et-: Görsel veya işitsel bir sanat eserini gerçekleştirmek, çalmak ya da söylemek.

sıla: 1. Doğup büyüdüğü ya da bir süre ayrı kaldığı yere ve yakınlarına kavuşma. 2. (gurbetteki bir kimse için) doğup büyüdüğü ve özlediği yer.

tezene: Telli çalgıları çalmaya yarayan, kemik, maden, plastik veya özellikle kiraz ağacından yapılan alettir.

Türkiye’de Turizm

Türkiye’de turizm, ülke ekonomisine çok önemli katkı sağlayan bir sektördür. Bunda coğrafi konum, kültürel geçmiş ve iklim özellikleri çok önemli bir rol oynar. Türkiye’nin bulunduğu coğrafi konum, uzun yıllar boyunca birçok medeniyetin merkezi haline gelmiştir. Türklerden önce Anadolu topraklarında Hititlerin, Friglerin, Lidyalıların, İyonyalıların, Urartuların, Perslerin yanı sıra İskender İmparatorluğu’nun, Roma İmparatorluğu’nun ve Bizans İmparatorluğu’nun hâkimiyet sürmüş olması nedeniyle çok fazla sayıda kültürel miras bulunmaktadır. Bununla birlikte ülkede 4 mevsimin görülmesi, 3 tarafının denizlerle çevrili olması, Avrupa ve Asya kıtaları arasında bir köprü niteliği taşıması, ülkeyi turistik aktiviteler için cazip bir hale getirmiştir.

Türkiye’nin en büyük şehri olan İstanbul, turistlere birçok seçenek sunmaktadır. Özellikle Sultan Ahmet Camii, Ayasofya, Topkapı Sarayı, Galata Kulesi, Dolmabahçe Sarayı, Yerebatan Sarnıcı, Çamlıca Tepesi, Rumeli Hisarı, Kapalı Çarşı, turistlerin sık sık ziyaret ettiği yerlerdir. Kültürel miraslara ilgi duyan turistlerin rağbet gösterdiği bir diğer bölge ise İzmir ve çevresidir. Özellikle Selçuk’ta bulunan ve antik bir Yunan kenti olan Efes, bölgenin en ilgi çeken yeridir. Burası 1994 yılında UNESCO tarafından “Dünya Mirası” olarak tescil edilmiştir. Dünyanın yedi harikasından biri sayılan Artemis Tapınağı da burada yer almaktadır.

19: Galata Kulesi (kaynak: <https://istanbul-tourist-information.com/tr/experience-istanbul/castles-fortresses-towers-in-istanbul/galata-tower-galata-kulesi/>)

Turistlerin diğer bir durak noktası da Kapadokya'da yer alan peribacalarının bulunduğu bölgedir. Bu kayaçlar Kapadokya'nın simgelerindedir. Bölgeye yılda yaklaşık 3 milyon turist gelmektedir. Özellikle burada düzenlenen balon turları eşsiz görüntüler sunmaktadır. Kapadokya da UNESCO Dünya Miras Listesi'ndedir.

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan bir diğer bölge Pamukkale'deki travertenlerdir. Fay hattından gelen sıcak suların taşıdığı kirecin çökmesiyle oluşan travertenler yerli ve yabancı birçok turistin uğrak noktası olmuştur.

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan bir diğer yer ise Adıyaman'daki Nemrut Dağı'dır. 2150 metre yüksekliğindeki bu dağ ve çevresinde arkeolojik kazılarla birlikte ortaya çıkan dev heykeller, kaleler ve köprüler bölgenin en önemli kültürel

değerlerindedir. Dağın tepesinde Güneş'in doğuşunu izlemek oldukça popüler kültürel aktivitelerdendir.

20: Kapadokya (kaynak: <https://www.mynet.com/kapadokya-balon-turu-fiyatlari-kapadokya-balon-izleme-saatleri-kapadokya-balon-en-iyi-nereden-izlenir-190101251386>)

Son dönemdeki keşfi ile Dünya tarihini değiştiren Göbeklitepe kalıntıları kuşkusuz herkesin akın ettiği en ilginç tarihî mekanlardandır. Şanlıurfa'daki Örencik köyü yakınlarında bulunan bu kalıntılar on iki bin yıl geriye gitmektedirler ve böylelikle Dünya'nın bilinen en eski kült yapılar topluluğunu oluştururlar. Bu kalıntılarda bulunan dikili taşlar, üstlerindeki kabartılmış insan ve hayvan figürleri ile oldukça ilgi çekicidir.

Türkiye'de sık sık ziyaret edilen bölgeler arasında, alabildiğince büyük ormanları ve kendine özgü iklimiyle birlikte Karadeniz Bölgesi'nden de bahsedilmesi gerekmektedir. Özellikle Trabzon'da bulunan Sümela Manastırı, Uzungöl, Rize'de bulunan Ayder Yaylası bölgenin en uğrak yerlerindedir. Bölge, ülkenin en yeşil alanlarına sahiptir.

21: Uzungöl (kaynak: <https://www.mynet.com/kapadokya-balon-turu-fiyatlari-kapadokya-balon-izleme-saatleri-kapadokya-balon-en-iyi-nereden-izlenir-190101251386>)

Türkiye, tarihî zenginliğinin yanında coğrafi konumu sebebiyle de turistlerin uğrak yerlerinden biri olmuştur. Özellikle deniz turizmi sebebiyle gelen turistlerin sayısı azımsanamayacak kadar fazladır. Ege ve Akdeniz'in başı çektiği bu rotada, bilhassa Antalya, turistlerin en çok gittiği yerlerdendir. Bununla birlikte Bodrum ve Fethiye de her yıl çok sayıda turiste ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanı sıra ülkede kış turizmi de oldukça popülerdir. Özellikle kışın kayak yapmak isteyenler için Uludağ, Palandöken, Sarıkamış ve Erciyes önemli kayak merkezlerine sahip dağlardır.

Son olarak günümüzde Türkiye'de sağlık turizminin de büyük ilgi gördüğünden bahsedebiliriz. Sağlık sektörünün birçok alanda sunduğu güvenilir hizmet, turistlerin Türkiye'yi seyahat amacıyla seçmelerinde de önemli olmuştur. Özellikle an itibarıyla Türkiye, saç ekimi konusunda en çok tercih edilen ülkelerden biri konumundadır.

Kaynaklar

'Turizm eşitleri'
(<https://www.ktb.gov.tr/TR-96269/turizm-cesitleri.html>). Son Erişim Tarihi: 25.04.2022.

'Türkiyede Turizm'
(https://www.turkcebilgi.com/türkiye%27de_turizm). Son Erişim Tarihi: 25.04.2022.

Metinle İlgili Sorular

1. Türkiye'nin turizm açısından ilgi çekici bir yer olmasının sebepleri nelerdir?
2. Türkiye'de bulunan ve UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmiş yerlerden bahsediniz.
3. Deniz turizmi bakımından en çok tercih edilen yerleri yazınız.

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde geçen ve ünsüz yumuşamasına uğramış kelimeleri yazınız.
2. Metinde geçen isim tamlamalarını yazınız.

Metindeki bilinmeyen kelimeler

kayaç: Yer kabuğunun yapı gereci olan bir veya birkaç mineralden oluşan kütle; kaya, külte, sahra, porfir.

peribacası: Kolayca aşınabilen taş ve kayalardan oluşmuş, sivri kule veya piramit görünümlü, kiminin tepesinde külah veya tepsiyi andıran bir kaya parçası bulunan yeryüzü biçimi.

rağbet göster-: İlgi göstermek, beğenmek.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Deprem Tarihi

Türkiye, Alp-Himalaya aktif deprem kuşağı üzerinde yer alır ve bununla birlikte yüz ölçümünün %42'si de birinci derece deprem kuşağı üzerindedir. Bu sebeptendir ki ülkenin bulunduğu konumda geçmişten günümüze birçok yıkıcı deprem gerçekleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde gerçekleşen ilk büyük deprem, 27 Aralık 1939 yılında Erzincan'da gerçekleşmiştir. Depremi şiddetinin 7,9 büyüklüğünde olması sebebiyle Cumhuriyet tarihinin en şiddetli depremi olan bu depremde yaklaşık 33 bin kişi hayatını kaybetmiş, 100 bin kişi yaralanmış ve 116 bin bina yıkılmıştır.

Erzincan Depremi'nin ardından gerçekleşen ilk büyük deprem, 24 Kasım 1976 yılında Van'ın Muradiye ilçesine bağlı olan Çaldıran'da 7,5 şiddetinde gerçekleşmiştir. Depremde 3 bin 840 kişi hayatını kaybetmiş ve 9 bin 232 bina hasar görmüştür. Depremi gerçekleştiği sırada havanın -17 dereceye kadar düşmesi ne yazık ki donarak ölmelere de sebebiyet vermiştir.

Yakın geçmişte yaşanmış olan ve yıkıcılığı sebebiyle en büyük kabul edilen deprem, 17 Ağustos 1999 yılında gerçekleşmiştir. Marmara Depremi, 17 Ağustos Depremi, Gölcük Depremi ya da İzmit Depremi olarak anılan bu deprem 7,4 büyüklüğünde gerçekleşmiştir. Resmî raporlara göre 18.373 ölüm, 48.901 yaralanma yaşanmış, 285.211 ev ve 42.902 iş yeri hasar görmüştür. Resmî olmayan raporlarda bu sayılar daha yüksektir. Sonuç olarak yaklaşık 16 milyon insanın bu depremden etkilendiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte depremin Türkiye'nin sanayisinin kalbinin attığı Marmara Bölgesi'nde yaşanmış olması ekonomik anlamda da büyük bir yara açmıştır. Yaşanan bu depremin ardından yapılan tespitlerde, binaların %90'ında kalitesiz beton kullanıldığı, %65'inde korozyon sorunu olduğu, %62'sinde tuzdan arındırılmamış deniz kumu kullanıldığı, %24'ünde zeminden

kaynaklanan sorunların olduğu, %12'sinde mimari hataların bulunduğu, %11'inde ise betonun yeterince sulanmadığı ortaya çıkmıştır. Bu verilerin ışığında 17 Ağustos depreminde yıkılan binaların müteahhitlerine 2100 dava açılmıştır, bunlardan 1800'ü sonuçsuz kalmıştır. Bu da yasal düzenlemelerin gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

1999 yılında gerçekleşmiş bir diğer büyük deprem de Düzce Depremi olarak bilinir. 12 Kasım 1999'da gerçekleşen bu deprem 7,2 büyüklüğünde olup, 894 kişinin yaşamını yitirmesine, 2 bin 679 kişinin yaralanmasına sebep olmuştur.

1999 yılında yaşanan depremlerden sonra, takvimler 1 Mayıs 2003'ü gösterdiğinde, Bingöl'de 6,3 şiddetinde bir deprem gerçekleşir. Bu depremde 176 kişi yaşamını yitirmiş, 625 bina da çökmüştür.

23 Ekim 2011'de Van'da gerçekleşen ve büyüklüğü 7,2 olan depremde 604 kişi vefat etmiş, 4152 kişi yaralanmıştır. Deprem nedeniyle elektrik ve telefon hatları kesilmiştir. Yaşanan bazı hasarlar neticesinde karayolu ulaşımında da güçlük yaşanmıştır.

24 Ocak 2020 tarihinde 6,8 şiddetinde gerçekleşen Elazığ Depremi, yakın dönemde yaşanmış bir diğer büyük depremdir. Çevre illerin çoğunda da hissedilen bu depremde 41 kişi yaşamını yitirmiş ve binden fazla insan yaralanmıştır.

Türkiye'de yaşanmış olan büyük depremlerden en günceli, 30 Ekim 2020 günü İzmir'in Seferihisar ilçesine yakın bir mesafede 6,9 şiddetinde gerçekleşen ve Ege Denizi Depremi olarak bilinen depremdir. Türkiye ve Yunanistan'da toplamda 119 kişinin ölümüne ve 1053 kişinin yaralanması neden olmuştur. Bununla beraber deprem sonrasında oluşan tsunami Türkiye ve Yunanistan'ı etkileyerek can ve mal kayıplarına neden olmuştur. Yaşanan bu deprem Türkiye'nin deprem bölgesinde olduğunu bir kez daha hatırlatmış ve önlemlerin alınmasının ne kadar acil olduğunu gözler önüne sermiştir. Son olarak birçok deprem uzmanının İstanbul ve çevresinde büyük bir depremin gerçekleşmesinin yüksek bir ihtimal olarak gördüğünü de

unutmamak gerekir. Bu bağlamda Türkiye'nin depreme hazırlıklı olması için birçok yeni düzenlemeye gitmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Pınar, Övgü 2009. '17 Ağustos 1999 Marmara Depremi ve Geçen 10 Yıl'. *İzmir Ticaret Odası. Ar&Ge Bülten*, Ağustos – Sektörel.

'Türkiye'de gerçekleşen büyük depremler'

([https://www.trthaber.com/haber/turkiye/turkiyede-gerceklesen-buyuk-depremler-561205.html#:~:text=Bu%20kapsamda%20Türkiye%27de%2010,10%20Temmuz%201894%27te%207\).](https://www.trthaber.com/haber/turkiye/turkiyede-gerceklesen-buyuk-depremler-561205.html#:~:text=Bu%20kapsamda%20Türkiye%27de%2010,10%20Temmuz%201894%27te%207).)

'Türkiye'nin 510 yıllık deprem tarihi'

(<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyenin-510-yillik-deprem-tarihi/1407096>). Son Erişim Tarihi: 08.05.2022.

Metinle İlgili Sorular

1. Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleşmiş en büyük depremleri yazınız.
2. Gölcük Depremi'nin ardından yapılan tespitlerde, can ve mal kaybının fazla olmasının ardındaki nedenler ne olarak belirlenmiştir?
3. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde gerçekleşmiş olan ilk ve son depremi yazarak detaylı bilgi veriniz.

Dil Bilgisi Soruları

1. Metinde geçen zarf-fiil eklerini yazınız.
2. Metinde geçen isimden isim yapım ekiyle türetilmiş isimleri yazınız.

Metindeki bilinmeyen kelimeler

Alp-Himalaya deprem kuşığı: Depremlerin %17'sinin gerçekleştiği aktif deprem kuşağıdır. Endonezya'dan başlayarak Himalayalar ve Akdeniz üzerinden Atlas Okyanusu'na ulaşır.